

Д-р ДЕНИС КВИТКОВСЬКИЙ

**БОРОТЬБА
ЗА СВОБОДУ
В УКРАЇНІ**

Торонто 1968 Канада

diasporiana.org.ua

Д-р ДЕНИС КВІТКОВСЬКИЙ

БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ В УКРАЇНІ

Накладом Крайової Екзекутиви УНО

Торонто

1968

Канада

**Printed by the New Pathway Publishers Ltd.
184 Alexander Ave. Winnipeg, Canada.**

I

Після останніх двох світових війн, після т. зв. емансипації колоніяльних народів і взагалі після широкого усвідомлення людини своєї *людської гідності й національної ідентичності*, проблема людських прав, в тому і права на самовизначення народів, перестала бути внутрішньою справою поодиноких держав. До Другої світової війни індивідуальні держави, а не міжнародне суспільство, мало право вирішувати розмір чи границі користування цивільними правами громадян. Конституції поодиноких держав були єдиним законом, який устійнював конституційні засади для своїх громадян. Навіть Чартер Ліги Націй, міжнародньої організації, що була покликана до життя після Першої світової війни, не мав постанов про права людини чи про людські права, хоч Рада Ліги мала свого роду нагляд над національними меншостями на підставі мирових договорів Першої світової війни.

Справа цілковито змінилася після Другої світової війни. Жорстокості Гітлера були мабуть основною причиною того, що будівничі нового світового ладу вирішили покликати до життя нову міжнародню організацію — Об'єднані Нації — й у чартері цієї організації недвозначно спрецизувати й зафіксувати основні права людини та надати цим правам не тільки міжнароднього значення, а й наділити їх силою міжнароднього права. Московський Советський Союз був партнером у війні проти Гітлера, тому Сталін замість засісти на лаві підсудних разом із Гітлером, був суддею в судовій розправі проти свого "меншого брата". Жорстокості московсько - комуністичної влади в Україні, почавши від здавлення брутальною силою баг-

нета державної самостійности українського народу ¹⁾, чомусь не знаходили ані зрозуміння, ані уваги “вільного” світу. Треба сподіватися, що Лист В’ячеслава Чорновола, його книжка “Лихо з розуму”, та листи - оскарження його побратимів Святослава Караванського, Івана Кандиби, Левка Лук’яненка, Юрка Шухевича та інших, про які буде мова далі і які знайшли такий широкий відгук у світовій пресі, і які описують в деталях грубе толочення Москвою не тільки прав української людини, а й поповнення нею явних актів геноциду — народовбивства, збудять сумління світу й заставлять цей світ поставити Москву і її керівників на лаву підсудних. Але доки перейдемо до аналізу міжнародного права, в справі прав людини, особливо до декларацій і актів Об’єднаних Націй у цій ділянці, я хочу зупинитися коротко над політично - правовим станом в ССРСР, з особливим підкресленням становища Української ССР таким, як він виглядає в теорії, з одного боку, і в практиці, з другого. Бо мабуть нігде у світі теорія не є така далека від практики, як є в т. зв. ССРСР. Гітлер робив те, що говорив і проповідував. Москва робить якраз протилежне від того, що проповідує.

Сила Москви і її тиранського, народовбивчого режиму полягає у великій мірі в тому, що в той час коли у своїй політиці може вона опиратися на шовіністичний, ненависницький націоналізм московського народу, — поневолені нею народи йдуть одинцем, кожний за себе і для себе. Цей факт розбиття й нестача координації боротьби за основні права, в тому й за національне самовизначення народів, мав мабуть на увазі Іван Дзюба в своєму виступі у Бабиному Яру 29 вересня 1966 р. (у 25-річчя розстрілу у Бабиному Яру). Він говорив:

1) Dub. F.U.P. “The Great Famine in Ukraine in 1932—1933.” vol. 2 of *The Black Decds of the Kremlin: A White Book*. 2 vols. Detroit: Dobrus, 1955.

“Ви, євреї, повинні в своєму середовищі боротися з тими, хто не поважає української людини, української культури, української мови, хто несправедливо вбачає в кожному українцеві прихованого антисеміта. Ми повинні вижити всяке людиноненависництво, пересилити всякі непорозуміння і всім своїм життям вибороти справжнє братерство. Здавалося б, кому як не нам зрозуміти один одного і кому як не нам подати людству зразок братерського співжиття? Історія наших народів настільки схожа в своєму трагізмі, що в біблійних мотивах свого “Мойсея” Іван Франко відтворив шлях українського народу в шатах єврейської легенди, а Леся Українка одну з найсильніших своїх поезій про трагедію України почала словами: “І ти колись боролася, як Ізраїль...” І далі: “Шлях до справжнього, а не фальшивого братерства — не в самозабутті, а в самопізнанні. Євреї мають право бути євреями, українці мають право бути українцями у повному і глибокому, а не тільки формальному значенні цих слів... Хай вони знають історію і культуру один одного, історію і культуру інших народів, вміють цінити себе і інших — як своїх братів... Досягти цього важко, але краще прагнути до цього, ніж байдуже махнути рукою і плисти за хвилию асиміляторства і пристосовництва, добра од них не буде, а буде лише хамство, блюзнірство і приховане людиноненависництво”.²⁾

Надзвичайно здорові і глибокі слова перестороги не тільки на тему нездорових українсько - жидівських відносин, але й щодо справи нестачі координації визвольних змагань усіх народів ССРСР. І то так внутрі червоної московської імперії, як і назовні. Навіть на

²⁾ “Ліхо з Розуму” (Портрети Двадцяти “Злочинців”), Збірник матеріалів уклав В’ячеслав Чорновіл. Перша Українська Друкарня у Франції, Париж, 1967, ст. 306-308.

терені ОН кожна група говорить тільки про себе й за себе, забуваючи, що два є завжди сильніші від одного.

От преса приносила вістки про показовий суд у Вашингтоні (Джорджтавнський університет), який судив комунізм за злочини проти людства. В цій пресі писалося, що судова розправа проти комунізму була особливо зосереджена на такі справи як переслідування й гноблення жидів у ССРСР та письменників у Москві. І це в той час, коли світова преса приносила тривожні вістки про переслідування і навіть фізичне та духове винищування українців в ССРСР чи ліпше українців на їх рідній землі ("Тоledo Таймс", 19 лютого, 1968 р.)

Але перейдімо тепер до короткого огляду політично-правної системи в ССРСР — в теорії і в практиці.

II

Доки перейдемо до конституційного права ССРСР, в тому й республік, з яких складається цей "союз", буде корисно відсвіжити у своїй пам'яті деякі заяви, декларації, декрети тощо творців комуністичного ладу на руїнах царської Росії й їх всемогутнього органу — Комуністичної Партії ССРСР. В першу чергу треба пригадати й одночасно підкреслити, що ані стара царська Росія, ані Советський Союз, чи "Росія", як це звичайно на заході називають цю нову московську імперію, не була і не є монолітною національною державою. Колись її називали "тюрмою народів" (мабуть Ленін перший ужив цього терміну), а сьогодні вона мала б бути "добровільним союзом" цілої серії "вільних, суверенних" народів - республік.

Буде також на місці звернути тут увагу на той факт, що хоч світова преса, а з нею і науковий світ написали тисячі й тисячі "фахових" статей і опуб-

лікували таких же фахових сотки книжок на тему 50-річчя Совєтської чи комуністичної революції, звичайно називаючи цих 50 років московсько-комуністичної революції “Великим експериментом”, та майже не знайшлося місця в цій повені писань на долю *людии й народів* в цьому “експерименті”. Великий американський щоденник, “Ню Йорк Таймс”, мав там цілу батарею людей з фотографами, телевізійними апаратами тощо, на чолі з таким американським експертом у комуністичних справах, як Геррісон Е. Салісбері, але і вони, крім величезних здобутків у ділянці техніки, індустріялізації і навіть мистецтва — не знайшли нічого такого, що в певній мірі було б кинуло хоч сяку-таку тінь на цей московський “експеримент”. Вони не бачили там людини. Вони не бачили, або не хотіли бачити там екстермінаційної політики й практики московського “старшого брата” у відношенні до своїх “менших братів”, як українці, білорусини, грузини й ін.

Цей факт ігнорування дійсного стану поневоленої людини в ССРСР був тим замітніший, що західні експерти студіювали цей московський “експеримент” якраз у той час, коли в Україні шалів терор КГБ проти української провідної верстви, коли там відбувалися арешти й таємні суди, торттури й заслання, коли курс русифікації в Україні і в інших “суверенних” республіках ССРСР набрав такого непримиренного курсу, що навіть колишні послідовники Москви й вірні комуністи зжахнулися.³⁾ Ці (українські) комуністи вміли розпізнати “потьомкінські села” від справжніх. Не зуміли розпізнати їх західні “експерти”.

Дивно ще й тому, що світова публічна опінія, пре-

³⁾ John Kolasky, *Education in the Soviet Ukraine*, Toronto: Peter Martin Associates, 1968; text — “Report of Delegation to Ukraine”, *Viewpoint*, Discussion Bulletin issued by the Executive Committee, Communist Party of Canada, (January, 1968), Toronto.

са і науковий світ не присвятили майже ніякої уваги людині і народам в ССРСР, бо якраз у цих роках, 1966—1967, у Об'єднаних Націях не тільки рішено проголосити 1968 рік Міжнародним Роком Прав Людини, але при кінці 1966 року остаточно ухвалено Міжнародні Договори про Людські Права, зн., що Деклярація Прав Людини ОН з декляративної заяви прав людини стала обов'язуючим міжнародним законом. Виглядає, що *дискусії* над правами людини, в тому й народів, на право на самовизначення, вбивають почуття дійсности в дискутантів, тим більше тоді, коли найбільш крикливим дискутантом і найбільшим “оборонцем” прав людини є якраз найбільший тиран і поневолювач цієї людини — московський ССРСР. Виглядає далі, що слова, високопарні фрази можуть не тільки заглушити, а й цілком знищити змісл дійсности. Бо, далі виглядає, що в оцінці московського “Великого експерименту” західні “спостерігачі” й “експерти” руководилися не об'єктивними фактами, але московськими “потьомкінськими селами” у вигляді “найдемократичнішої” і “найліберальнішої” конституції ССРСР, його “ліберальних” законів, різних статистик та осягів у сфері зброєння й дослідження космосу . . .

Величезну вагу і силу слова знав Ленін і Троцький. Обоє їх мабуть перевершив Сталін, бо в той час, коли ухвалювали його “найдемократичнішу” конституцію, в цілому ССРСР, а особливо в поневолених Московію країнах, під фальшивим гаслом “добровільного союзу” “вільних народів”, шалів нечуваний до того часу в історії людства терор проти вільнодумної людини взагалі, а української зокрема. Незважаючи на те, сталінська конституція ССРСР була тоді та є ще й сьогодні майже єдиним документом і джерелом, на основі якого світ студіює “совєтське конституційне право”. Є цілі томи порівняльного права, порівнюючи засади совєтської “конституції” з подібними засадами

конституції США, Англії та Франції... Так немов би слово мало в собі якусь чародійну силу й мало в собі окреме життя, незалежне й відмінне від фактів. Це дуже цікавий феномен саме в правничому світі, де не слова, заяви й опінії, але *факти* мали б мати вирішне значення. Одним із завдань цієї короткої розвідки є вказати чи пригадати нашому світові правників, що студії проблеми "володіння права" (Rule of Law) неможливо а навіть не вільно шукати тільки в *писаних* законах певної країни, але в життєвих фактах, в тому, як переводиться цей закон у життя. *Теоретичне* порівняння конституційних принципів і постанов конституцій США і СРСР, наприклад, вийде в некористь конституції США. Конституція СРСР *на папері*, демократичніша й ліберальніша від конституції США. А яка дійсність? У США маємо володіння законом, а в СРСР — володіння сваволі у вигляді брутального терору проти найелементарніших прав людини і народів.

Але... слово ще й далі робить своє. Слово ще й далі займає місце факту. Тому комуністична Москва від самого початку свого існування аж по сьогодні користується магією гарного слова — деклярації, щоб закрити жорстокість своїх діл. Кілька прикладів.

У т. зв. "Квітневих тезах" Леніна, опублікованих у газеті "Правда" з 20 квітня 1917 року, Ленін писав, що особливості "теперішньої ситуації в Росії є те, що є вона переходом з першої фази революції... до другої фази, яка мусить дати владу в руки пролетаріату й бідної верстви селянства". "Цей перехід", писав далі Ленін, "характеризується, з одного боку, максимумом свободи (Росія є *тепер* найбільш свобідною країною з воюючих країн світу); з другого боку, відсутністю насильства у відношенні до мас..." Одною з дальших тез було: "Скасування (ліквідація) поліції, армії і бюрократії".⁴⁾ З історії, і то навіть со-

⁴⁾ Materials for the Study of the Soviet System, ed. James H. Meisel and Edward S. Kozera, (Ann Arbor, 1950), pp. 5-6.

ветської, знаємо, що Ленін і його наслідники покликали до життя поліцію (ЧеКа, НКВД, КГБ і інші), перед жорстокістю якої бліднуть всі поліції світу; створено одну з наймодерніших армій у світі, а владу в країні “совєтів” виконує також найбільша в світі бюрократія. Червона армія стала гордістю Кремлівських червоних царів, а поліція і бюрократія — пострахом населення ССРСР. Проте, хто не знає фактів дійсности, той в оцінці “совєтського режиму” може покликатися на “Тези Леніна”. Так робиться в ССРСР. Так дуже часто “оцінюють” московсько - комуністичний режим у ССРСР деякі об’єктивні, але, на жаль, наївні “специ” від совєтології.

Після жовтневої революції, 8 листопада 1917 року, видано “Декрет у справі миру”, в якому говорить-ся, м. ін., про “негайний мир без анексій (зн. без захоплення чужих земель, або насильної інкорпорації чужих націй) і контрибуцій”. На іншому місці в тому ж декреті написано: “Уряд уважає, що це було б найбільшим злочином проти людства (гуманности) продовжувати цю війну з метою розділити між сильними і багатими націями слабї національності, які вони захопили...” І далі “Уряд касує таємну дипломатію... проклямує абсолютне і негайне анулювання” постанов секретних договорів, заключених Росією між березнем і листопадом 1917 року, бо їх ціллю є, м. ін. “задержання, або поширення анексій зроблених Велико-росами.”⁵⁾

Дня 15 листопада 1917 року оголошено “Деклярацію Прав Народів Росії”, яку підписали, “в ім’я Російської Республіки, Голова Ради Народних Комісарів, В. Улянов (Ленін) і Народний Комісар для Справ Національностей, Йосиф Джугашвілі (Сталін)”. У цій декларації говорить-ся, що “жовтнева революція” почалася “під спільним прапором емансипації”. Всі і вся будуть звільнені від усякої неволі

⁵⁾ Meisel and Kozera, 15-16.

і насильства. “Все, що тільки живе і здібне до життя, є звільнене від зненавиджених пут”. “Остаються тільки народи Росії, які терпіли і ще терплять гніт і сваволю — деспотизм, та емансипація яких мусить негайно розпочатися, освободження яких мусить бути здійснене рішучо й остаточно”.

Не сміє більше бути деспотизму й поневолення. Союз “Народів Росії” мусить полягати на “чесній політиці, яка веде до повного взаємного довір'я народу Росії”. “Починаючи з цих припущень, перший Конгрес Советів, у червні цього року, проголосив право народів Росії на вільне *самовизначення*”. І далі: “Другий Конгрес Советів, у жовтні цього року, ще раз потвердив це невід'ємне право народів Росії більш рішучо й остаточно”.

“Збірна, об'єднана воля цих Конгресів, Совет Народних Комісарів, рішили базувати свою дію в питанні національностей Росії так, як це виражується в наступних принципах:

1. Рівність і суверенність народів Росії.
2. Право народів Росії на свободне самовизначення, навіть аж до відділення і створення незалежної держави.
3. Скасування будь-яких і всяких національних і національно - релігійних привілеїв і неправоспроможностей.
4. Свобідний розвиток національних меншостей та етнографічних груп, що замешкують територію Росії”.⁶⁾

На цьому місці важливо пригадати, що 20 листопада (Українська) Центральна Рада прогосила своїм Третім Універсалом *Українську Народну Республіку*. Третій Універсал, яким проголошено незалежність України, проголосив одночасно принцип прав людини, як свобода слова, релігії, преси, зборів, страйку, свобода національних меншостей на власну

⁶⁾ Meisel and Kozera (25-26).

мову й культуру тощо. Дня 20 грудня 1917 року Совет Народних Комісарів, за підписами В. Ульянова (Леніна) і говови Совету Народних Комісарів та Л. Троцького, Народного Комісара для зівнішних справ, вислали українському урядові дивну, мабуть нечувану в міжнародному праві — ноту - ультимат: з одного боку новий комуністичний московський уряд заявляє, що, згідно з проголошеною советами засадою про право народів на самовизначення, московський комуністичний уряд *визнає* Українську Народну Республіку... без обмежень і без кондицій, а з другого боку, ставить цій українській державі 48 годинний ультиматум, на який ця не згодилася і не могла згодитися, бо така згода означала б повне заперечення суверенности української держави. І так почалася українсько - московська (большевицька) війна, в наслідок якої Україну перемогла брутальна військова сила, її народ поневолила чужа ворожа сила і обернула в невільника на власній землі.

Слова Москви говорили про свободу націй і гідність людини а *діла Москви* заперечували ці свободи — “без обмежень і без кондицій”.

Таких декларативних заяв щодо засад демократичних вольностей і прав — з одного боку, та одночасне брутальне нищення найелементарніших прав людини, в тому й права цієї людини на свою національність та на національне самовизначення — з другого боку, можна навести цілі томи, почавши від Леніна і Троцького, через Сталіна і Хрущова, аж до Брежнєва і Косигіна. Але про це світ знає, або повинен би знати.

Перейдемо тепер до короткої аналізи конституційних засад і постанов конституції чи конституцій ССОР.

Першу конституцію формально ухвалив, прийняв і ратифікував другий конгрес Советів ССОР 13 січня 1924 року. У Вступі — Деклярації до цієї конституції, що творить першу частину цього основного

закона, пишеться про поділ світу на капіталістичний і соціалістичний та про потреби “об’єднання” всіх національних республік в одну “федеративну державу” для боротьби проти капіталістичного - імперіалістичного світу і на те, щоб загарантувати безпеку проти зовнішніх ворогів, економічний добробут внутрі та свободний національний розвиток народів. І далі дослівно:

“Воля (voluntas) народів Советських Республік, які недавно зібралися у Конгрес, де вони рішили одноголосно створити “Союз Советських Республік”, є певною гарантією, що цей союз є вільною федерацією нардів з рівними правами, що право вільного виходу з союзу є відкрите для всіх існуючих уже республік, як також і для тих, що могли б постати в майбутньому, що нова федеральна держава буде гідним завершенням принципів виголошених ще в жовтні 1917 року про мирне співжиття і братерську співпрацю народів, що (ця федеративна держава) служитиме як твердиня проти капіталістичного світу та замаркує новий рішальний крок до союзу робітників усіх країн в одній Світовій Соціалістичній Советській Республіці”.

Друга частина цієї першої конституції ССРСР носить назву “Договір” і в якій сказано, що Російська Соціалістична Федеративна Советська Республіка, Соціалістична Советська Республіка Україна, ССРеспубліка Білорусії, і ССРеспубліка Транскавказії (включно з ССР Азарбейджану, ССР Грузії, і ССР Вірменії) — об’єднуються в одну федеративну державу — “Союз Соціалістичних Советських Республік”. Цей уступ був змінений 18 квітня 1925 року так, щоб включити в “союз” Соціалістичну Республіку Туркменії і СР Узбеки”. Дальші зміни й додатки в цьому напрямку не цікаві для нашої теми. Важливо тут тільки ствердити, що “об’єднання” цих республік мало характер міжнароднього договору між суверенними,

самостійними до того часу національними республіками.

Розділ I, стаття перша цієї конституції вчислює всі права чи повновасті Союзу Советських Республік, не лишаючи за поодинокими республіками ані одного права, на основі якого можливо б уважати таку республіку суверенною. Американські стейти-держави мають більше прав, повновастей і прерогатив, як “советські республіки”, на основі цієї конституції ССРСР.

Але не мають американські стейти-держави одного дуже важливого права, яке, згідно з основним законом ССРСР, мають складові республіки Союзу ССРеспублік: це *право сецесії*. Розділ II, стаття 3 постановляє, що “суверенність членів-республік є обмежена тільки в правах зазначених у цій конституції”, а стаття 4 дослівно постановляє, що “кожний з членів республік задержує за собою право на свобідний виступ (сецесія) з союзу”⁷⁾. Ця перша конституція ССРСР не має ще “Закону Прав Людини” (Bill of Rights), крім дуже загальних фраз на цю тему у вступній “декларації”.

“Найліберальніша” і “найдемократичніша” конституція в світі була прийнята в ССРСР під час панування найбільшого деспота в історії людства — Йосифа Джугашвілі-Сталіна, і то під час найбільш посиленого терору проти прав людини і націй - республік. Носить вона назву “сталінської” і, з малими змінами, є і до нині основним законом т.зв. ССРСР. Затвердив її надзвичайний VIII Всесоюзний з’їзд Рад 5 грудня 1936 року. “Револьюційну законність” у Советському Союзі замінено нібито “соціалістичною законністю”.

В своєму звідомленні до Надзвичайного VII з’їзду Советів у справі проєкту нової конституції, 25 листопада 1936 р., Сталін говорив, що після знищення класи капіталістів і кулаків (заможних селян), та взагалі після знищення всіх експлуататорських клас,

⁷⁾ Meisel and Kozera, ed. 152-168.

у ССРСР залишилися тільки одна кляса, кляса трудящих, зложена з робітничої кляси, селянської кляси та інтелігенції. Тому прийшов час закріпити соціалістичний лад у вигляді нової конституції. В своїй промові Сталін завзято боронив засаду *беззастережної рівності всіх народів ССРСР та їх невід'ємне право сецесії*, вільного виходу з союзу, без огляду на те, “що немає ані одної республіки в ССРСР, яка хотіла б вийти з Союзу”, “як також немає в ССРСР ані одної союзної республіки, яка хотіла б поневолити іншу союзнуну республіку”⁸⁾.

Але обороняючи демократичні права людини і народів-республік, згідно з новим соціалістичним ладом, Сталін при тому зазначив: “Я мушу признати, що проєкт нової конституції зберігає режим диктатури робочої кляси, так само як зберігає він незмінно теперішню провідну позицію Комуністичної Партії ССРСР. (Голосні оплески)”⁹⁾ І в цьому одному реченні лежить, мабуть, суть ілюзорности “сталінської конституції”, конституції, яка і тепер “зобов'язує” в ССРСР. На маргінесі добре зазначити тільки, що т. зв. “республіканські конституції” мусять бути вірними копіями “союзної” конституції (стаття 16 сталінської конституції).

І хоч конституція ССРСР взорується—до речі, (майже копіює їх) на західних конституціях, особливо ЗДА і Франції, хоч вона виразно зазначає принцип добровільности союзу й дає конституційне право сецесії кожній із складових республік цього “союзу” (під умовою, до речі, що республіка, яка рішиться виступити, мусить лежати на периферії, а не в середині ССРСР)¹⁰⁾ (стаття 17, 18, 18а, 18б), хоч ця конституція вичислює навіть більше основних прав людини (статті 118-129), як це роблять її прототипи — американська

⁸⁾ Meisel and Kozera, ed. 238-239.

⁹⁾ Meisel and Kozera, ed. 236-237.

¹⁰⁾ Meisel and Kozera, ed. 239-240.

й Французька конституції, і далі, хоч ця конституція, за словами Сталіна, у відміну до “буржуазних конституцій”, не тільки стверджує формальні права громадян, але вона “підкреслює гарантії тих прав, засоби, за поміччю яких можна користуватися цими правами”¹¹⁾, то все ж таки ця “найдемократичніша” конституція не варта у світі навіть того паперу, на якому вона списана. Бо крім заяви Сталіна, що комуністична партія союзу і далі зберігає за собою “провідну позицію в усіх справах ССРСР”, публічних і приватних, стаття 126 конституції ССРСР постановляє, що Комуністична Партія Советського Союзу (Большевики) “є авангардом робочого народу в його боротьбі за скріплення і розвиток соціалістичної системи і (тим самим) є провідним ядром усіх організацій робочого народу, так публічних як і державних”.

Стаття 125 “сталінської” конституції постановляє, що “громадяни ССРСР мають гарантовані закони” широкі “свободи слова, преси, зборів, вуличних процесій і демонстрацій”, але “гарантію” цих свобод попереджує постанова, що ці гарантії мають бути “згідні з інтересами робочого народу, та на те, щоб скріпити соціалістичну систему”. Ясно, в такому разі, що користування вичисленими свободами не є гарантоване 125 статтею конституції ССРСР, якщо ці свободи не будуть згідні з авторитативною інтерпретацією інтересів робочого народу або соціалістичної системи... Інтерпретує і заступає інтереси народу тільки Комуністична Партія ССРСР. Зрештою, конституція ССРСР не передбачує, не має постанов, які давали б можливість приватним особам ініціювати процедуру примусити державу і її органи додержуватися цих гарантій¹²⁾.

11) Meisel and Kozera, ed. 236.

12) *Constitution and Constitutionalism*, ed. William G. Andrews. (Princeton: D. Van Nostrand and Company, Inc., 1963), p. 152

Спроба українського письменника-журналіста Святослава

Те саме треба сказати і про советський федералізм чи союз "вільних і суверенних" республік з повним правом сецесій. Бо якщо поминути навіть те, що федеральний, союзний уряд 14 статтею присвоїв собі всі атрибути, права й прерогативи суверенної держави, не залишивши майже нічого для своїх "суверенних" республік, то вже сама стаття 14 к позбавляє "суверенні" республіки всякої фактичної суверенності. Стаття 14 к постановляє, що "союзний уряд" має повну контролю над публічними прибутками і то так льокальних одиниць, як і центрального уряду. Не може існувати держава, яка не має права збирати податків і укладати власного бюджету.

Чому тоді, для чого прийняла Москва таку демократичну і ліберальну конституцію? Щоб обманювати підкорені нею народи "ідеалом майбутнього", закінчивши тільки криваве діло з "рештками ворогів народу"; заодно на те, щоб мати "фасаду конституційної законності" в своїх міжнародних виступах.¹³⁾

Москва мабуть перечеислилася в своїх розрахунках на "союзні республіки", бо нова генерація українців, наприклад, генерація, яка виросла в комуністичній системі й навіть зачислює себе до комуністів, не може і не хоче більше жити брехнею і в брехні. Людська гідність і національна гордість заставляють її домагатися справжніх і повних прав, згідних з засадами советської конситуції і заявами комуністичних лідерів. Українці домагаються всіх тих свобод і прав, які дає їм конституція ССРСР і конституція Українсь-

Караванського заініціювати скаргу-клопотання в обороні гарантованих свобод, згідно з конституціями ССРСР і УССР коштує його довгі роки заслання на тяжкі роботи в Мордовській АССР. Така сама доля зустріла В'ячеслава Чорновола і багатьох інших українських письменників, журналістів і науковців — за ту саму "провину": оборона прав гарантованих їм конституцією. (Див. "Лихо з розуму", Збірник матеріалів уклав В. Чорновіл, Перша Українська Друкарня у Франції, Париж, 1967).

13) William G. Andrews, ed. 125.

кої ССР, включно з правом на відділення і створення власної суверенної української держави. Скористати з конституційного права сецесії хоче український нарід тому в першу чергу, що проповідувана “рівність і дружба” народів ССРСР виявилася облудним гаслом, в ім’я якого та за яким криється найяркішої краски московській шовінізм та імперіялізм, який прибирає щораз виразніше форм геноциду — народоббивства. Але до цієї теми ми ще повернемося.

А як виглядає обличчя Москви, чи то Росії, — яка, до речі, має офіційну назву “Союз Советських Соціалістичних Республік” — поза межами цього ССРСР? Цьому питанню присвятимо наступний розділ.

III

Москва чи Росія (офіційно ССРСР) є чи не єдиною державою, яка в Об’єднаних Націях голосує за й навіть ратифікує майже всі і кожную декларацію, конвенцію чи трактат в ділянці Людських Прав. Не тільки голосує, Москва навіть картає інші держави за нестачу в них людяности й демократії . . .

Особливою увагою в цьому напрямку користуються З’єдинені Держави Америки. ЗДА, наприклад, не ратифікувала дотепер Конвенції про Геноцид. У березні 1966 року американський делегат піддержував проєкт покликання до життя при Об’єднаних Націях Уряду Високого Комсаря для Людських Прав. Делегат Советського Союзу виступив з критикою проти ЗДА, називаючи американську підтримку такого проєкту “лицемірною” і “майже непристойною”, бо, мовляв, американці “рішучо відмовляються прийняти легальні зобов’язання”, які охоплюють міжнародні трактати про людські права. Московська “Правда” (24 квітня 1966 року) писала на цю тему таке:

“Є характерично, що кілька імперіяліс-

тичних потуг, в першу чергу ЗДА, які майже ніколи не спричинилися до того, щоб зупинити геноцид, не ратифікували цієї конвенції. Це не випадок. Расовий і національний гніт ще дуже поширений у ЗДА".¹⁴⁾

Америка, очевидно, борониться, або в найкращому випадку мовчить. Сильним вільно мовчати. Але не всі знають, чому Америка мовчить. Тому Москва виходить переможно в очах світової opinio. Без сумніву, ЗДА не мають доброго оправдання для зволікання з ратифікацією про Геноцид, хоч у них не практикується цього роду злочину проти людства. Але така формалістична річ затикає їм уста й не дає морального права не раз стати в обороні жертв, наприклад, советсько - московського геноциду проти не-московських народів.

Бо справа не в тому, щоб ООН, як захисник прав людини і народів, ухвалив якнайбільше прекрасних декларацій і навіть договорів про права людини і народів, але справа в тому, щоб великі потуги, такі як ЗДА, конкретно допомогли ООН *заставити* *респектувати* людські права всіх, великих і малих, могутніх і слабих. Дати цим правам силу зобов'язуючого міжнародного закону й примусити повинуватися цим міжнародним законам — ось найбільше завдання Комісії Прав Людини чи Комісії Людських Прав при ООН. Без допомоги всіх, а в першу чергу великих потуг, всякі постанови ООН про права людини і народів будуть тільки деклямаціями беззубих мрійників.

Буде на місці дати тут короткий критичний огляд історії прав людини і народів, особливо з точки зору заходів і дій Підкомісії для Прав Людини при організації Об'єднаних Націй. Як уже згадувано на іншому місці, організація Об'єднаних Націй є першою міжнародною інституцією, одним із дуже поважних завдань

¹⁴⁾ William Korey, "Human Rights Treaties: Why Is the U.S. Stalling? *Foreign Affairs*, vol. 45, no. 3, (April, 1967), 421.

якої є “сприяння й заохочування до респекту людських прав і основних свобод для всіх, без різниці щодо раси, статі, мови або релігії”.¹⁵⁾ Це одне із дуже важливих завдань ООН, за її Чартером, і це підписали, між ін., Союз Советських Соціалістичних Республік та в додатку Українська Советська Соціалістична Республіка і Білоруська Советська Соціалістична Республіка. Церемонія підписання відбулася в місті Сан Франціско, Каліфорнія, 26 червня 1945 року.

Другою важливою метою ООН є “розвинути дружні відносини між націями (державними націями — прим. моя — Д. К.), базованих на пошануванні принципу рівних прав і самовизначення народів”. Як побачимо пізніше, гурво на самовизначення народів зачислено до основних, невід’ємних людських прав.

Надзвичайно важливий і цікавий не тільки з етичного, але і з правного боку є вступ (преамбула) до Чартеру Об’єднаних Націй. У цьому вступі говориться, між іншим, що народи Об’єднаних Націй рішені “зберегти наступні генерації від лиха війни”, та “потвердити віру в основні людські права, в гідність і вартість людської особи, в рівні права чоловіків і жінок та націй великих і малих”, та “встановити умовини, в яких зможуть бути задержані справедливість і респект до зобов’язань, що випливають із міжнародних договорів та інших джерел міжнароднього права”. До питання, як у *практиці* виглядає часто пошанування “основних людських прав” та “гідність і вартість людської особи”, — повернемо пізніш.

Одною з найслабших сторін Чартеру Об’єднаних Націй, зокрема в справах людських прав, це доктри-

¹⁵⁾ Не маючи українського тексту, в додатку не маючи доброго українського словника, мушу користуватися в більшості англійськими текстами. Тому переклади незавжди найкращі, хоч роблю всі намагання віддати якнайкраще інтенцію і дух певних постанов чи декларацій.

на класичного міжнародного права *не вмішуватись у внутрішні справи суверенних держав*, та друга доктрина, на основі якої *тільки держави можуть бути суб'єктами та підметами міжнародного права*. І як це не дивно, але найбільшим оборонцем обох засад класичного міжнародного права є не хто інший, як Союз Східноєвропейських Соціалістичних Республік, держава, яка, згідно з засадами теорії комунізму, уважала — не знати, чи й далі вважає — державу, як переходове зло й проповідує бездержавне комуністичне суспільство... Остання доктрина тим послаблює оборону прав людини, що на її основі *тільки держави* можуть вносити скарги - клопотання у випадках порушення прав людини. Справа далі комплікується ще й тим, що навіть, якщо б яка держава рішилася внести клопотання — позов проти іншої держави за порушення прав людини, то, згідно з теорією “невтручання у внутрішні справи суверенної держави”, держава - відповідачка (Defendant) має не тільки право зігнорувати такий позов, але навіть оскаржити державу - позивачку у намаганні втручатись у внутрішні справи суверенної держави.. . І так держава - позивачка (Plaintiff) може опинитися в ролі держави - відповідачки — за порушення “святого” права суверенних держав про недоторкальність їхнього внутрішнього життя, святість виключної державної юрисдикції над своїми підданими. Є заходи оминутися цю аномалію сучасних міжнародних зв'язків і їх правових норм, але натрапляють вони на великі труднощі й ще пройде багато часу, поки блискучі декларації права людини знайдуть повну, зобов'язуючу всіх опіку міжнародного закону.

Органом ООН, який має безпосереднє завдання займатися питанням прав людини чи людських прав є Економічна і соціальна Рада (Economic and Social Council), який покликав до життя у лютому 1946 р. Комісію для Людських Прав чи Прав Людини. Завдан-

ням Комісії було приготувати рекомендації і звітлення про такі справи:

1. Міжнародний бил прав (Bill of Rights)
2. Міжнародна декларація або конвенція в справі цивільних свобод; становище жінки, свобода інформації, і подібні справи;
3. Охорона меншостей;
4. Запобігання дискримінації (Prevention of Discrimination) на основі раси, статі, мови, релігії;
5. Всякі інші справи, що заторкують людські права.

Деякі з повищих функцій були передані іншим комісіям, як наприклад, Комісія про становище жінки, Підкомісія для справ інформації і преси і ін. Заодно були створені Комітети ад хок з завданням підготувати проєкти на деякі специфічні справи, як наприклад, конвенція про геноцид.

Перейдемо тепер до короткого огляду найважливіших документів ООН і їх комісій, підкомісій та комітетів у ділянці людських прав та основних свобод.

IV

ДЕКЛАРАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ. 10 грудня 1948 Генеральна Асамблея Об'єднаних Націй прийняла 48 голосами до 0, при 8 здержаних голосів Універсальну Декларацію Людських Прав.¹⁶⁾ Здержалися від голосування "Советський Бльок", Савді Арабія й Союз Південної Африки. Советський Бльок не голосував тому, бо, мовляв, у декларацію не влучено, між іншими справами, осудження фашизму й агресії, та за мало місця присвячено трактуванню економічних

¹⁶⁾ Назва цієї декларації по-англійськи звучить: Universal Declaration of Human Rights. Дехто перекладає це на українську мову "декларація прав людини". Мені виглядає, що переклад "декларація людських прав" відповідає більше інтенції цілого документу. Я вживатиму одної і другої назви.

і соціальних прав. Іншими словами, Москва “боролася” за ще ширші й більші людські права... Папір терпеливий, а всякі декларації, що не йдуть по лінії імперіялістично - шовіністичних інтересів Москви і так трактуються в московській імперії, як звичайні, нічим не зобов’язуючі куски паперу. В той самий час високопарні заяви речників Москви про охорону прав людини і народів мають неабияке пропагандивне значення для неї. Наївних або необізнаних є в нашому світі більше, як дехто міг би сподіватися.

Без огляду на голосування, Універсальна Декларація Людських Прав, стала, якщо не обов’язуючим міжнароднім законом, то величезної ваги моральним кодексом людства в ділянці людських прав і свобод; ця декларація стала “спільним джерелом інспірації для всіх міжнародніх організацій”, так для тих, що вже існували, як і для тих, що постали пізніш.¹⁷⁾ Треба звернути увагу на те, що в Декларації підкреслюється людські, а не державні права. Мабуть основною точкою Декларації є людська свобода — свобода від деспотизму державних урядів. Основна ідея, філософія, провідна думка Декларації є висловлена в першому параграфі. Ось вона:

“Кожна людина родиться вільною і рівною в гідності і в правах. Вона є наділена розумом і сумлінням і повинна поводитися одна з одною в душі братерства”.¹⁸⁾

Декларація складається з Вступу і 30 параграфів, коротко, передбачує такі основні права: право на життя, свободу й безпеку особи: право на свободу думки, слова, розповсюдження інформації та ідей;

¹⁷⁾ Dub. Rene Cassin, “Twenty Years After the Universal Declaration - Freedom and Equality, *Journal of the International Commission of Jurists*, (December, 1967),

¹⁸⁾ Англійський текст звучить так: “All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood..”

свобода зборів і релігії; право на уряд шляхом вільних виборів; право свободного руху всередині держави й свободний вихід із неї; право азилу в іншій державі; право на національність; свобода від примхливого (arbitrary) арешту і від втручання в таємницю (privacy) дому або родини; і заборона невольництва й торгівлі. У ділянці економічних і соціальних прав: право на працю, на охорону проти безробіття, та на право вступу до робітничих спілок. право на життєвий рівень достатній для забезпечення здоров'я й вдовільля; право на освіту; і право на відпочинок і дозвілля.

Усі ці права людини мають бути забезпечені всім, без різниці на расу, стать, кольор шкіри, мову, релігію, політичну або іншу опінію, майно або інше становище, родові походження (birth), соціальне чи національне походження.

День 10 грудня святкують щороку як День Прав Людини, а Деклярація, переложена майже на всі мови світу, служить як моральний зразок, мірило для Міжнародного Трибуналу Справедливості та для багатьох державних судів. "Хоч, як рекомендації тільки, без зобов'язуючої сили та відкрита для сумніву й критики в США та в інших країнах, Деклярація стала ідеалом для поневолених і гноблених народів усюди" ¹⁹⁾.

І хоч Деклярація Прав Людини, яку прийняли й підписали всі держави — члени ООН, старі і нові, стала ідеалом одиниць і народів у шуканні за свободою в гідності, то все ж таки не була вона тим, чим повинна була б стати: зобов'язуючим всіх, великих і малих, міжнародним законом, з відповідним механізмом реалізації її постанов. Також не підкреслювала вона ясно й недвозначно ще одного дуже важливого права людини — її права на самостійне державне жит-

¹⁹⁾ Stephen J. Goodspeed, *The Nature and Function of International Organization.*, (New York: Oxford University Press, 1967), 519.

тя в рамках своєї нації, права на самовизначення. Третім недомоганням Деклярації було те, що, згідно з засадами клясичного міжнародного права, тільки держави є суб'єктами — підметами права, тому тільки держави мали б право вносити скарги за порушення постанов Деклярації. Це так розуміли й творці ОН та її першого найважливішого документу — Універсальної Деклярації Прав Людини.

Тому вже зараз після прийняття й оголошення *urbi et orbi* Універсальної Деклярації Прав Людини, Комісія для Прав Людини (Commision on Human Rights) дістала нове завдання: підготувати Міжнародний Договір, угоду (Covenant), що мав би силу міжнародного закону в ділянці прав людини й предложити його Генеральній Асамблеї до затвердження на сьомій сесії в 1952 році. Комісія закінчила свою роботу аж у 1953 році, але обидва проєкти угоди — один з цивільними і політичними правами, а другий з економічними, соціальними і культурними правами — викликали таку велику дискусію, що остаточне прийняття їх й ухвалення відбулося аж 16 грудня 1966 року. “Ці міжнародні договори” (Універсальна Деклярація Прав Людини, Міжнародний Договір про цивільні і політичні права та Міжнародний Договір про економічні, соціальні й культурні права — прим. моя — Д. К.), пише цитований уже професор, науковець і чи не головний автор проєкту Деклярації, Рене Касен, “завершуксть триптих, з яких Деклярація творила перший панель, в першу чергу силою своїх законно зобов'язуючих субстантивних провізій) мериторичних постанов (substantive provisions) та, з другого боку, своїми превентивними мірами й корективною процедурою, якими могли передше користуватися тільки держави — сторони”.²⁰⁾

До обох Договорів (Covenants) доданий ще т. зв. Необов'язковий Протокол до Міжнародних Догово-

²⁰⁾ Cassin, 5.

рів про цивільні і політичні права ²¹⁾. Цей Протокол дає право Комітетові Прав Людини, покликаному до життя в IV частині (Part IV) Міжнародного Договору “одержувати й розглядати, як це передбачено в цьому Протоколі, інформації (communications) від осіб (individuals) з позовом, що вони є жертвами порушення будь-якого права, застереженого в Договорі”.

Стаття перша Протоколу постановляє також, що держава — сторона Міжнародного Договору, яка підпише цей Протокол “визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати інформації від (фізичних) осіб, які є під юрисдикцією такої держави, вносячи позов - клопотання, що вони є жертвами порушення (потолочення) державою - стороною будьякого права застереженого в Договорі”. Отож фізичні особи можуть вносити скарги - позови до Комітету Прав Людини на свою державу тільки тоді, коли держава, якої вони є громадянами, підпише й стане стороною Протоколу.

Згадуваний уже проф. Рене Касен пише, що “коли ці Міжнародні Договори увійдуть у силу, буде це світового значення подія та ознакою революції в юридичному (легальному) думанні, надаючи безвідклично фізичній особі — індивідуумові місце між підметами міжнародного права” ²²⁾.

Другим величезної ваги й значення фактом є те, що обидва Договори — договір про цивільні та політичні права й договір про економічні, соціальні і культурні права — зачислюють остаточно й невідклично право на самовизначення народів до основних і невід’ємних прав людини. Покликаючися у Вступі

²¹⁾ Англійська назва протоколу звучить: “Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights,” який я переклав на “необов’язковий”, означає, що поодинокі держави не мусять його підписувати, але раз підписавши — постанови Протоколу зобов’язують їх.

²²⁾ Cassin, cm. 5.

на засади прав людини, згідно з Чартером ОН та Універсальної Деклярації Прав Людини, Частина I, стаття перша має таку, ідентичну в обох Договорах, постанову:

“Усі народи мають право на самовизначення.

Силою цього права вони свobodно вирішують свій політичний статус і свobodно забезпечують свій економічний, соціяльний і культурний розвиток”.

Згідно з протоколом двадцять першої сесії Генеральної Асамблеї Об'єднаних Націй, з 16 грудня 1966 року, запропоноване голосування було наступне: обидва Договори перейшли одностайно, а в справі Протоколу — 66 голосів було за, 2 голоси проти й 36 держав здержалося від оглошування. “Самостійні і суверенні” Українська ССР, Білоруська ССР, та прибалтицькі “самостійні й суверенні” Литовська ССР, Естонська ССР і Лотишська ССР “голосували” за “старшим братом”, представником найпереводовішої Російської Федеративної ССР і “всієї “Руси” — або СССР.

Московський “Советський Союз” голосував за обома Міжнародними Договорами, але був *проти Протоколу*.

Що для Москви всі святочні міжнародні деклярації і навіть зобов'язуючі договори з точки зору міжнародного права в справі основних і невід'ємних прав людини і народів мають тільки зовнішно - пропагандивний характер і вагу, можна бачити хоч би з такого моменту:

Під час дебати над резолюцією, щоб встановити Високого Комісара для Прав Людини при Об'єднаних Націях²³⁾, до Вступу цієї резолюції, після слів: “маючи на увазі, що одним із завдань Об'єднаних Націй, згідно з тією статтею Чартеру, є досягнення міжнародної кооперації шляхом сприяння і заохочування до

²³⁾ Див. Report on the 23rd Session of the United Nations Commission on Human Rights., (February 20 — March 23, 1967).

пошанування людських прав і основних свобод для всіх, без різниці на расу, стать, мову, або релігію”, — СССР дав внесок, щоб до повищого ствердження додати ще й таке речення: “Маючи на увазі, що Чартер Об’єднаних Націй є базований на принципах суверенності й рівності націй (держав) і на невторчанні в їхні домашні справи”.

Ясно, що така постанова про принцип “суверенності й рівності націй” та про “невторчання в їхнє домашнє життя” робила б повищу постанову академічною фразою, без будь-якого правно зобов’язуючого характеру.

Щоб розводнити повністю постанову — резолюцію про встановлення Високого Комісара, СССР вносив ще такі додатки - поправки:

Додати: “Вірячи, що вторчання в домашні справи націй (держав) не може бути дозволене під ніяким претекстом”, а в завданнях Високого Комісара — слова “виконувати свої обов’язки”, замінити словами: “піддержувати — сприяти міжнародній кооперації”, і, на кінець, додати такий параграф: “Занепокоєні великими порушеннями прав людини, як вислід політики колоніалізму, расизму й апартгейду” . . .

І, як треба було сподіватися, проти резолюції про встановлення Високого Комісара для Прав Людини при Об’єднаних Націях голосували СССР і Українська ССР. Резолюція перейшла і була прийнята 20-ма голосами проти 7 (30 березня 1967 року).

Тут варте звернути увагу на факт, що Москва хотіла формально й прилюдно осудити політику “колоніалізму, расизму й апартгейду” в березні 1967 року, отож якраз тоді, коли “суверенну” Українську ССР заливав нечуваний від часів Сталіна терор безпідставних арештів, таємних судів і заслань провідних українських діячів. Якраз у той час почали предіставатися нелегально закордон документи, що викрива-

ли непошанування Москвою не тільки елементарного права української людини і її людської гідності, але говорили про політику фізичного й духового геноциду, що допустилася його знову Москва в своїй екстермінаційній політиці проти українського народу.

Реасумуючи сказане до тепер про міжнародні заходи, в рамках Об'єднаних Націй, у справі забезпечення й охорони Прав Людини, треба ствердити такі позитивні досягнення:

1. Після ухвали Міжнародних Договорів про цивільні й політичні права та економічні, соціальні і культурні права, Деклярація Прав Людини з декларативної тільки — набирає сили міжнародного права й обов'язуючого всіх міжнародного закону.

2. Право на самовизначення народів стає одним із основних невід'ємних прав Людини.

3. Право фізичних осіб чи як членів певної національної, расової, релігійної чи іншої групи робить ці фізичні особи вперше в історії міжнародного права суб'єктами - підметами міжнародного права. (Міжнародні Договори і Протокол увійдуть у життя аж після ратифікації їх державами членами).

4. Клясична доктрина міжнародного права про "невтручання у домашні справи суверенних держав" починає поступатися перед доктриною, що "всі люди родяться вільні і рівні в гідності та в правах", тому їхнього права й свободи не можна обмежувати кордонами суверенних держав.

У зв'язку з останньою засадою, Генеральна Асамблея, проголосивши 1968 рік Міжнародним Роком Прав Людини, прийняла резолюцію, щоб на конференцію в Тегерані навесні 1968 р., присвячену правам Людини "включити в склад уповноважених делегатів визначних осіб, кваліфікації яких у ділянці людських прав, дадуть їм змогу внести цінний вклад у працю конференції".

ГЕНОЦИД — У ряді цілої серії інших декларацій, постанов чи звичайних резолюцій, комітет ad hoc, покликаний до життя Економічною і Соціальною Радою ОН, закінчив у 1948 році свої праці над проєктом Міжнародної Конвенції до справ “Запобігання злочинів геноциду й покарання за нього” (International Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide), яку прийняла Генеральна Асамблея. Дотепер величезна більшість держав - членів ОН підписала цю конвенцію. Не підписали її ЗДА, а СРСР підписав з цілою серією резервацій і застережень так, що фактично конвенція має для Москви тільки декларативно - пропагандивне, а не легальне зобов'язуюче значення. Конвенція ввійшла в силу 1951 року після того, коли ратифікували її двадцять держав. Українська ССР ратифікувала цю конвенцію 22 липня 1954 р. Конвенція, як наслідок звірств Гітлера (Сталін належав до держав - переможців, а переможці завжди праві і праведні...), робить геноцид міжнародним злочином.

Стаття I про геноцид постановляє, що геноцид є злочином, незалежно від того, чи виконувати його у воєнний чи мирний час. Є він злочином, який порушує норми міжнародного права.

Стаття II Конвенції про Геноцид, окреслює його як одну з наступних дій, поповнених з наміром (інтенцією) знищити цілком або частково будь-яку національну, етнічну, расову або релігійну групу, як таку:

- а) вбивство членів такої групи;
- б) заподіяння серйозних тілесних пошкоджень або розумового розладу членам такої групи;
- в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення її;
- г) заходи, розраховані на запобігання проти народин дітей у середовищі такої групи;

г) насильна передача дітей з однієї групи людей в іншу.

Підлягають покаранню такі дії: геноцид, змова з метою вчинити геноцид, пряме і прилюдне підбурювання поповнити геноцид, замах на поповнення геноциду та співучасть у геноциді (Стаття III). Особи, які виконують геноцид, або будь-які інші з перелічених у статті III діянь, підлягають покаранню незалежно від того, чи є вони відповідальними за конституцією привладними, урядовими або приватними особами (стаття IV).

Поза і побіч цієї конвенції, ОН влаштували ще цілу серію інших дуже важливих конвенцій, схвалили резолюції і прийняли постанови в ділянці охорони Прав Людини. Але для нашої теми вистачає згаданих вище і коротко обговорених засад Прав Людини та Міжнародних Договорів, які впливають та в певній мірі доповнюють засади Універсальної Деклярації Прав Людини ОН.

Далі звернемо увагу на становище української людини в Україні, в світлі правової системи ССРСР, — якщо взагалі можна говорити про право і законність в ССРСР та, як їх розуміють у Західному світі, — та в світлі Універсальної Деклярації Прав Людини ОН і всіх тих конвенцій та міжнародних договорів, які так ССРСР як і Українська ССР підписали і ратифікували.

V

Професор Рене Касен, — (член Інституту Франції, Почесний Професор паризького факультету Права, колишній Державний Комісіонер Справедливості й Вихавання, Почесний Президент Державної Ради) (Conseil d'Etat), від 1946 року член і колишній голова Комісії для Прав Людини Об'єднаних Націй,

і в цій ролі головний автор законопроекту Універсальної Деклярації Прав Людини, від 1959 року Суддя, а в сучасну пору Головуючий суддя Європейського Трибуналу Прав Людини (Presiding Judge European Court of Human Rights) — у своїй статті “Двадцять років після Універсальної Деклярації” з підзаголовком “Свобода і рівність”, опублікованій у Журналі Міжнародної Комісії Юристів, число за грудень 1967 року — “Спеціальне видання 1968” з нагоди Міжнародного Року Прав Людини, аналізуючи “загальні тенденції в розвитку” за час проголошення всьому світові першої статті з Універсальної Деклярації Прав Людини — освободження людини й забезпечення цій вільній людині можливості користуватися та радіти “рівністю в гідності і в правах”, — доходить до висновку, що людство пішло вперед у цьому напрямку, хоч воно є ще дуже далеко від мети.

Розвиток у правильному напрямку, як безпосередній вислід і вплив Деклярації, добачає проф. Рене Касен, між іншими, в таких ділянках: всі держави, що усамостійнилися після проголошення Універсальної Деклярації, уважали й уважають, що вони повинні підписати її. Всякого роду організації, великі й малі, міжнародні, крайові й льокальні, громадські й професійні — всі вони знаходили і знаходять в засадах Першої статті Деклярації “обіцянку емансипації і прогресу”. Ставлення юристів - науковців та вчених - правників конституційного права, які почали наново студіювати поняття свободи й рівності, ставлення політичних і соціальних теоретиків та навіть церков, які вийшли із століть ізоляції у відповідь на домагання людиною свободи, є характеристичними щодо нового ферменту в умі людей”.

І далі: “Неможливо переоцінити вплив змін в політичному обличчі світу, спричинених в ім'я права народів на самовизначення, висловлене тільки посе-

редньо ((implied), в Універсальній Деклярації”, — читаємо там. І далі він наводить державне усамостійнення народів і країн, почавши Індією і закінчивши на цілій серії колишніх колоній, особливо в Африці й Азії.

Щодо “соціяльних країн” професор Р. Касен пише дослівно: “Подібне вивчення можливо зробити в соціялістичних країнах, з яких ССРСР є прототипом. Як вислід звіту Об’єднаних Націй про примусову роботу та від смерти Сталіна, (примусові) табори праці були в більшій частині знищені . . . Певна соціялістична доктрина прав людини була розвинена та певні інституції були покликані до життя, щоб поставити кінець зловживанням”. І хоч ще багато “старих гріхів” комуністичного терору не забулося, хоч там і далі немає ще великої лібералізації свободи слова в політичних, соціяльних і літературних сферах, то все ж таки там дійшло до певної відлиги, певних полегш, — запевняє професор Рене Касен.

Пригадую, що повища обширна стаття надрукована в числі журалу за грудень 1967 рік і, що написав її один із найбільших знавців - експертів у ділянці прав людини.

І це не є звичайний випадок. Такі й подібні статті появляються вже продовж років в неукраїнській пресі, а інформация й оцінка становища людини в ССРСР, з наголосом на *Українську Людину* ця преса, а з нею і світова опінія, звичайно ігнорували й ігнорують, як “дешеву пропаганду”. Звичайна інформаційна преса, в тому й загального характеру журналі, далі — професійні журнали, в тому й такі, що присвячені виключно соціяльно - політичним справам та проблемам права й законности, а накінець і наукові монографії чи навіть цілі праці на широку тему Прав і Свобід Людини присвячують дуже багато часу, місця, енергії й наукових здібностей расовій проблемі у ЗДА, війні у Корей, а тепер у В’єтнамі,

проблемі “апартгейду” в Південній Африці, незavidному соціальному і економічному становищі людини в Південній Америці, але дуже мало *критичних* інформацій та оглядів становища людини в “соціалістичних країнах”, і особливо в ССРСР, як “прототипу соціалістичної системи”.

Цікаво також, що Америку більше, частіше і строгіше критикують за расові відносили в цій країні, як будь-яку іншу країну, хоч усі знають — звичайні лайки і експерти - знавці, — що ЗДА є *конституційною країною par excellence*, що ЗДА мають одну з *найдемократизніших і найліберальніших конституцій у світі*, що ЗДА є країною, *де панує закон* — доктрина “володіння права” — Rule of law, — а не людина, або сваволя олігархійної кліки; де расову проблему створили й продовжують дискримінаційну расову політику приватні люди й приватні організації, а не держава, уряд, чи якась урядова установа або особа, навіпаки, що американська держава бореться проти расової дискримінації всіма законними засобами.

Це правда: ЗДА не мають доброго, здорового — ані законно - конституційного, ані політичного оправдання на те, що вони зволікають з ратифікацією цілої серії міжнародних договорів і декларацій з ділянки прав людини, в тому й конвенції про Геноцид, але на цьому не так дуже терпить американська *Людина*, бо має вона для свого захисту й оборони власну добру, демократичну конституцію, яку *шанують і якої дотримуються так уряди, як і приватні особи та організації*.

В той сам час “найпередовіша” соціалістична країна в світі — московський ССРСР, хоч має на папері мабуть ще кращу конституцію від ЗДА, але ця конституція має тільки *паперове значення всередині країни а пропагандивне назовні*. Сама ж советська конституція говорить, що не дух і буква закону, в тому й конституційного, є справжнім діючим законом в ССРСР,

але Комуністична Партія ССРСР (див. стаття 126 конституції) і воля її кожночасних керівників. Отож у ССРСР панує не закон, але одна елітарна, олігархічна організація, або одна людина за поміччю партії. Так було за Сталіна, так є і сьогодні. І чому на цю тему не пишуть теоретики й оборонці прав людини і народів?

Якщо не є таємницею — а це напевно не є для кожного, хто читає конституцію ССРСР, заяви його лідерів і знає щоденну практику, що в ССРСР панує і волю партія, а не конституційно вибраний уряд, якщо там не буква і дух закону, але воля однієї — припустімо навіть “колективної”! — людини рішає, то чому тоді хтось із оборонців прав людини й доктрини володіння права не заквестіонує правосильності мандатів делегатів ССРСР, в тому й Української ССР на міжнародньому полі? Кого вони репрезентують, перед ким вони звітують? Хто дає їм інструкції і перед ким вони відповідальні? Колись Сталін і Хрущов були всім — і шефами партії і головами уряду. Тому Сталін у Ялті мав формальне право рішати про парцеляцію Європи, а Хрущов у Об’єднаних Націях мав таке ж право скидати черевик і бити ним по столі. Але який є, наприклад, правний статус Косігіна? Кого він репрезентує? — Комуністичну Партію ССРСР, чи ССРСР як державу? Це, скажуть, є внутрішня справа держави, що носить назву ССРСР . . .

Але тоді вирінає знову ж конституційно - правне питання: Якщо в ССРСР панує і рішає Комуністична Партія, її устрій і її постанови — до речі, всі важливі постанови в ССРСР вирішують *на партійних з’їздах* КП ССРСР, а не в законодавчому тілі соєтської держави, — то яке тоді відношення КП ССРСР до Конституції ССРСР? Підчиняється Комуністична Партія постановам Конституції, чи Конституція ССРСР уступається перед постановами Комуністичної Партії і волею вождя?

Повищі питання можуть виглядати риторичними й без великого практичного значення. Можна відповісти: ми знаємо дійсний стан в ССРСР і мусимо з ним числитися. Це могутня держава і її не можливо виключити з міжнародного життя. Це може бути так. Але чому тоді, з якої рації та з користю для кого студіюють і серіозно інтерпретують Конституцію ССРСР науковці — правники вільного світу? Якщо ця Конституція не має майже ніякого практичного значення й примінення, то присвячуючи час, енергію, знання і навіть добру волю вивченню її, чи не поповнюємо ми водночас двох лих? З одного боку, ми допомагаємо Москві популяризувати її демократичну фразеологію у вигляді Конституції та інших “прогресивних” законів і тим самим посередньо обманюємо людство з-поза московсько - советської орбіти щодо правдиво-дійсного стану в тій країні “соціалізму”, а, з другого боку, ми самі погинаємо вірити в мертву букву советського закону як у щось справжнє і діюче, і тим самим, ані ми, ані ті, яких ми “освідомлюємо” про стан в ССРСР, не простягаємо братерської руки допомоги, або щонайменше моральної підтримки і симпатії жертвам московсько - советського терору й обману.

Приблизно в цей сам час, коли світ почав підготуватися до урочистого відзначення 1968 року як Міжнародного Року Прав Людини, з Союзу Советських Соціалістичних Республік почали, різними шляхами, звичайно — нелегально, продиратись у світ документи, писані “щасливими” громадянами цього “союзу”, про дійсний стан в “прототипі” соціалістичних країн... Цей раз піднесла знову свій людський голос протесту людина з другої найбільшої “союзної” республіки ССРСР — з України. Такого сильного голосу, повного віри й відданости, повного людської гідности й певности своїх людських прав не чув світ від Тараса Шевченка. Того українського Велетня — Бор-

ця за Права Людини, якому недавно вдячна українська людина на вигнанні дигнула пам'ятники у Вінніпегу, у Вашингтоні, й Ріо де Жанейро, а Москва — з страху й для обману української людини — у Москві...²⁴⁾

Документи з України, що говорять недвозначною мовою про насильну, плянову і брутальну русифікацію України, носять усі позначки не тільки заперечення й потолочення елементарних прав людини — в даному випадку української людини, — але є вони класичним прикладом *геноциду* так, як окреслює його Конвенція про Геноцид, яку підписав і ратифікував ССРСР. Нижче наведемо кілька припадків потолочення прав української людини й вкажемо, на прикладах і заявах з тих же документів з України, про московську політику геноциду проти українського народу. Але перед тим я хочу звернути ще увагу на такі моменти, у зв'язку з подіями в Україні:

В першу чергу треба звернути увагу на те, що масові арешти, тасмні суди чи навіть адміністративні заслання без суду на довгі роки примусових робіт далеко поза межами України відбуваються нібито в “суверенній” Українській ССР, — з “власною” конституцією, “власною” адміністрацією, “власним, незалежним” судівництвом — і тим самим можуть здаватися необізаному з дійсним станом річей в т. зв. ССРСР, що це *сласна українська держава карає своїх українських громадян*. Іншими словами, необізанний закордонний світ може винести враження, що не Москва, але Україна чи “Українська Радянська Соціалістична Республіка” толочить права людини й поповнює акти геноциду. Тому Україну, а не Москву треба судити й поставити перед Міжнародний Трибунал. Я звертаю увагу читача на попередні уступи цього нарису, особливо там, де говорить про конституційні

24) Див. бласкучо написану брошуру на цю тему: John Panchuk, *Sherchenko's Testament*. (Jersey City: Svoboda Press, 1965).

права союзних республік у відношенні до “делегованих” прав, якими наділено Союз ССР і він побачить, що “союзні республіки” крім назви “суверенні” й фіктивного права виходу із “союзу” — не мають статусу самостійної суверенної держави. Бо як може існувати держава, що не має найменшого права оподаткування громадян? Яке значення має “конституційне” право Української ССР про “свої республіканські військові формування” (стаття 15-а Конституції Української РСР), наприклад, коли ця республіка не має права стягати податків і встановляти власного бюджету? Яку суверенність має Українська ССР, коли її громадян не тільки судять часто у Москві, чи на наказ із Москви, але навіть не дозволяють дуже часто відбувати свої кари на українській території? Величезна більшість українських “злочинців” відбувають свої кари в Мордовській АССР. Чому? Чи це одна з ознак “дружби народів” і “соціалістичної” співпраці “суверенних” і “автономних” республік? — Ні. Тож не має сумніву, що “старший” московський брат панує в Україні під покришкою української “суверенної” республіки, а всякі “Голови Президії Верховної Ради Української РСР”, чи навіть “Перші Секретарі Комуністичної Партії України” є звичайними собі квіслінгами й відпоручниками — гавляйтерами Москви в Україні. І це так з конституційної точки зору, як і політично - партійної.

Клясичним прикладом “господарювання москаля” в Україні, за словами Шевченка, є справа Святослава Й. Караванського, українського літератора і журналіста, який уже другу десятку років перебуває на засланні, на тяжких примусових роботах у мордовських таборах (табір ч. 11 Явас, тепер мабуть “перенесений” до тяжкої, нелюдської в’язинці з своїх умов у Володимирі над Клязмою. 7 лютого 1945 року військовий трибунал Одеської області засудив його до 25 років позбавлення волі. Відбував покарання в ба-

гатьох таборах Півночі і Сходу. Після 16 років і 5 місяців ув'язнення Караванський був звільнений 19 грудня 1960 року, застосовуючи до нього указ про амністію з 17. IX. 1955 р., ст. 2. Покарання Караванському зменшили до половини — 12 років і 5 місяців.

Після звільнення, Караванський одружився й розвинув широку літературну працю. Його твори друкували українські “республіканські” журнали. У 1965 році, стурбований зростаючою русифікацією шкільництва та вищої освіти в Україні, написав дві статті (позов на міністра Даденкова та “Про одну політичну помилку”, домагаючися осудження міністра вищої освіти в Україні Даденкова за “дискримінацію української мови в Україні (sic!) й за насильну русифікацію України.

Коли в Україні йшли арешти, 4 вересня 1965 р., у Караванського зробили обшук, але нічого недозволеного не виявлено. Наступного дня Караванський розіслав в офіційні організації та в органи преси категоричний протест проти безпідставного обшуку, а трохи пізніше вручив консулям Польщі й Чехословаччини в Києві листи, де йшлося про порушення *Ленінських норм національної політики в Україні* (підкреслення моє — Д. К.) та про арешти серед української інтелігенції в серпні—вересні 1965 року.

За все це Караванського заарештували в Одесі на вулиці 13 листопада 1965 року. Оскільки не було жадного формального приводу для суду над Караванським, на пропозицію КГБ *Генеральний Прокурор СРСР Руденко* (ці і далі підкреслення мої — Д. К.) оскаржив звільнення Караванського в 1960 році. *Його постановою без слідства і суду Караванський був засуджений на 8 років і 7 місяців таборів суворого режиму* (реченець, що лишається до повних 25 років)²⁵⁾

²⁵⁾ Матеріали - документи з цитованої уже книжки “Ліхо з розуму”, яку уложив, також засуджений тепер за відмову зізнавати в закритих таємних судах в Україні — Вячеслав Чорновіл. ст. 84-86. Цілі уступи взяті дослівно з книжки.

Ото ж справу *Українського* відповідача (Defendant), “злочинця”, як це іронічно окреслює В. Чорновіл, за українську справу — “провину”, поповнену на території *української* суверенної союзної республіки вирішують не *українські* Органи справедливості, але “союзний” прокурор у Москві — адміністративним шляхом, без суду.

Не менше маркантною є справа відомого українського адвоката в Західній Україні ще до другої світової війни, оборонця українських політичних в'язнів, гуманіста - філософа д-ра Володимира Горбового. Про його долю довідуємося з його ж листа до редакції газети “Правда” в Москві, якого, до речі, ця газета ніколи не видрукувала. Цей лист дістався нелегально закордон і його опублікувала газета “Українське Слово” в Парижі, Франція, у числі за 18 лютого 1968 року. З цього листа довідуємося таке: На підставі фальшивого доносу Польща проголосила його воєнним злочинцем, зажадала його видачі з Чехословаччини якої він був громадянином. Дня 1. 8. 1948 р. Чехословацька влада арештувала його і видала Польщі. Слідство, яке точилось у Варшаві один рік, виявило повну безпідставність звинувачення, але замість того, щоб повернути його до Чехословаччини, Польща направила його етапом у СРСР.

Д-р Горбовий пише далі, що він видержав у СРСР “усе страхіття поліцейського збиткування” і відхилив усі наклепницькі натяки. “Через відсутність обвинувальних матеріалів”, пише дослівно д-р Горбовий, “я не був відданий до суду, лише на підставі заочної постанови міністра внутрішніх справ Радянського Союзу (не України! — прим. Д. К.) від 16. VII. 1949 року н. 2906-49, поміщений по ст. 54-22к в табори примусової праці строком 25 літ. Отже, моя вина встановлена в адміністративному, себто в поліцейському порядку”. І на кінець: “Всупереч кате-

горичним нормам права я не законно караюсь в у в'язненні вже 20 літ без суду, вироку і змоги боротись". Тут коментарі зайві.

Другим характеристичним моментом подій в Україні, згідно з одержаними матеріалами - документами це те, що *українська людина там не бореться проти писаних законів, проти конституції; вона не бореться проти заяв, постанов і рішень Комуністичної Партії ССРСР, вона не бореться і проти комунізму як економічної ідеології й політичного устрою* — ні, ця українська людина бореться за додержання, за пошанування, за переводжування в життя конституційних прав і свобод, в такій формі і з таким змістом, як записані вони в конституції ССРСР і в конституціях "союзних" республік.

З цього погляду ця *українська революція* відмінна від усіх попередніх революцій. Англійська, Американська, Французька Революції боролися не тільки проти існуючого режиму, але вони боролися в першу чергу за певні людські засади, людські принципи, яких той режим не визнавав і, які не були зафіксовані в ніякому основному законі — конституції. "Советські громадяни" України й інших поневолених народів не боряться за ухвалення, прийняття писаної конституції в ССРСР чи в Українській ССР, — вони боряться проти власного уряду, проти власної влади за дотримання й пошанування існуючих, записаних на письмі, конституційних прав і вольностей. *Держава і її органи ломлять і толочать основний закон країни, а її громадяни стали в обороні цього закону.* "Правний" парадокс, якого світ не знає. Бо звичайно, якщо якийсь державний орган чи навіть сама держава толочить закон, то державні закони предвиджують право і процедуру для покривдженого громадянина потягнути до судової відповідальності державний орган чи навіть державу. Советське законодав-

ство не тільки не передбачує права й процедури скарги громадянина проти держави і її органів, але в даному випадку сама держава з усіма її органами й галузями — законодавчою, виконавчою і судовичою — ломить закон. В такій ситуації громадянинові не залишається ніякого законного засобу задовільнити свої домагання - клопотання крім — бунту і революції.

Ми далекі від того, щоб оправдувати чи одобрювати політику расової сегрегації (апартеїд) у Південній Африці, але ми маємо право дивуватися, що в той час, коли проблема расової дискримінації в Півд. Африці майже не сходить із порядку нарад ОН, то проблема чи не гіршої національної сегрегації і дискримінації в Україні не тільки не була ще предметом нарад і турбот цієї преважної міжнародної інституції, але найсуворішим оскаржувачем політики Півд. Африки є якраз московський ССРСР, отож держава, що в центрі Європи, в колиці світової культури і цивілізації поповнює щоденно міжнародний злочин Геноциду проти всіх немосковських народів, які заселяють тепер географічну територію ССРСР. Про деякі практики русифікації говоритимемо пізніш.

Не тільки проблема африканського “апартеїду” турбувала і турбує людство, репрезентоване в ОН. Але навіть расова проблема в ЗДА вдовоїлася попастися перед форумом достойних оборонців миру й свободи в праві і гідності. Виносив і виносить цю проблему перед трибунал світу знову ж таки найбільший порушник миру і свободи — ССРСР або Советська Росія, як цю державу звичайно називають на Заході. В той самий час навіть найменші натяки й домагання західних потуг у справі прав людини в ССРСР зустрічалися з гострою реплікою її делегатів, мовляв, Генеральна Асамблея ОН не має права чи повноваження втручатися в справи, які є виключно під внутрішньою

юрисдикцією ССРСР ²⁶⁾.

Поминаючи ЗДА, де людина має величезні законні і конституційні права й процедуру боротися за них та безсторонні суди, перед якими ця людина може захищати порушення своїх прав і домагатися направи зла, навіть у Південній Африці не має ані такої “залізної заслони”, ані “Берлінського Муру Ганьби”, через який не могла б продертися не тільки людина, але навіть вістка, як є це справа з дуже рафінованою політикою “русифікаційного об’єднання” Москви. Політика “апартгейду” полягає на відмовленні чорним мешканцям повних свобод і прав, якими користуються білі мешканці Південної Африки, — русифікаційна політика Москви в додатку винищує фізично і духово провідну й свідому верству немосковського населення ССРСР, а менш свідому — русифікує різними дуже рафінованими засобами. Ця русифікаційна політика Москви, яка прибрала в останніх роках поновних форм геноциду й з якою так мало обізнаний світ поза залізною заслоною, буде предметом короткого розгляду в наступному розділі. Ілюструватимемо наші думки й висновки матеріалами - документами, які дісталися нелегально у вільний світ.

VI

В попередніх розділах я старався вказати на деякі конституційно - правні засади й постанови конституції ССРСР, і в деякій мірі конституції Української ССР, далі — на декларації і заяви лідерів Союзного Союзу, — такі декларації і заяви звичайно мали, і ще й сьогодні мають, більшу силу й вагу від основ-

²⁶⁾ Наприклад, справа відмовлення Москвою права замужнім жінкам, громадянкам ССРСР, виїхати з ССРСР з своїми законними чоловіками іншої державної приналежності. Див. Goodspeed, pp. 204-205.

них законів країни совєтів, — далі я зупинився був дещо детальніше на Універсальній Деклярації Прав Людини Об'єднаних Націй та на резолюціях, постановах і міжнародних конвенціях, які впливали з засад Деклярації і проєктувалися в певних комісіях чи комітетах в рамцях ОН, як, наприклад, Міжнародня конвенція про геноцид та найсвіжіші дві Міжнародні Конвенції про цивільні й політичні права людини з додатковим Опційним Протоколом та про економічні, соціальні й культурні права людини. В певних місцях я висловлював свої критичні завваги до тих документів, особливо з точки зору *становища української людини* в Совєтському Союзі. Мої коментарі, звичайно ілюстровані фактичними даними, ішли по лінії схвалення не тільки принципів оголошених у Деклярації Прав Людини, але й *принципів*, на яких побудована конституція ССРСР. Я навіть з одобренням цитував деякі деклярації Леніна й Сталіна. Але я в той сам час звертав увагу на величезну, майже непрохідну пропасть, яка ділить теорію від практики, деклярацію від дійсности, слово від діла в московській імперії. Я заодно вказував на те, що Конституція ССРСР не тільки, що є туманна, декляративна, а не правно - нормативна, не тільки, що рішення Всесоюзної Комуністичної Партії і її лідерів мають першість перед конституційними постановами, але органи уряду ССРСР, особливо КГБ — секретна поліція, уважають, — і згідно з цією засадою діють, — що конституція є тільки “для закордону”, зн. для замилення очей. Я водночас вказував на те, що т. зв. “суверенність” Союзних республік ССРСР, є звичайною собі фікцією, а конституційна гарантія прав і свобод людини є дуже несмачною фарсою.

На доказ твердження, що конституція ССРСР чи УССР є тільки шматком паперу, читасмо в листі Левка Лук'яненка такий епізод:

“На попередньому слідстві я вказав слідчому

Денісову, що агітація за відокремлення УРСР від СРСР не складає жодного злочину, бо ст. 17 Конституції СРСР проголошує право виходу союзної республіки зі складу СРСР (а значить і право агітації за використання цього права) на що Денісов відповів, піднявши конституцію над головою:

“Конституция существует для заграницы”²⁷⁾.

XXII Конгрес Комуністичної Партії Советського Союзу рішив, між іншим, що маючи на увазі структурні зміни в советському суспільстві, чим досягнуто новий етап у його історичному розвитку, то ж у бігу цього нового періоду “диктатура пролетаріату” повинна згубити свій виключний класовий характер і стати “державою всего народу”. У зв’язку з цим, вже від 1961 року советські правники підготовляють проєкт нової конституції СРСР. Нова конституція мала б зм’якшити принцип “демократичного централізму”, чи радше практику надзвичайно централізованої адміністрації імперії з Москви ²⁸⁾.

Цитований Бюлетень обговорює коротко статтю А. Л. Лепешкина, поміщену в советському журналі “Советское Государство і Право” (№ 2, лютий 1965), написану в зв’язку з дискусією над потребою нової конституції в СРСР. Одною із проблем, яку ця нова конституція повинна б розв’язати, це питання суверенності советських “суверенних” республік. На цю тему Лепешкін пише (цитую за Бюлетеном):

“Законні постанови (provisions) теперішньої конституції СРСР, які займаються силами (повновластями) Союзу і його складових Союзних

27) Лист Левка Лук’яненка до Голови Верховної Ради УРСР Д. С. Коротченка, поміщений в газеті “Українське Слово”. Париж. Франція, ч. 1,366.

28) Див. Коротку статтю на цю тему в “Discussion on a New Soviet Constitution, ”*Bulletin of the International Commission Jurists*”, No 23 (August, 1965), 21-24.

Республік є далеко від досконалих. В них не має якоїсь вказівки ані щодо принципів, ані не дають вони певних вказівок, на основі яких можливо б вирішити які питання мали б бути у сфері компетенцій (powers) Союзу, а які належало б включити в сферу повноважень союзних республік”.

Це надзвичайно важливе ствердження московсько - советського правника. Воно недвозначно каже, що Всесоюзна Комуністична Партія в Москві так спрепарувала цю конституцію, щоб ніхто ніколи не знав, де і яке його право, але, водночас ця конституція мала досить *декларативних* заяв, на які можливо б покликатися, так на зовні, як і внутрі.

Але виявилось, що дурити нарід і ловити рибу в каламутній воді можна тільки до певного часу. Нова, повоєнна генерація не задовольняється вже великими фразами й порожніми обітницями. Експлозія свободарного людського духу відбулася — і далі відбувається — від одного до другого кінця найбільшої тепер у світі колоніяльної імперії.

В самій Москві російські письменники, науковці і журналісти виступили проти власного уряду з домаганням свободи слова, свободи, яку, до речі, дозволяє і гарантує конституція СРСР, але, яку забороняє і карає за користування нею адміністративно - поліційна практика. Найбільш відомий на Заході був суд над російськими письменниками Андрєм Синявським і Юлієм Данієлем (знаних на Заході під псевдами Абрагам Терц і Ніколай Аржак), яких московське КГБ заарештувало було тасмно у вересні 1965 року й оскаржило в злочині поширювання анти - советської пропаганди. Советська преса повідомила про арешт аж 13 січня 1966 року. Судова розправа розпочалась у Москві 10 лютого 1966 року й закінчилась присудом Синявського до 7 років, а Данієла до 5 років тяжко-

го режиму в поправних таборах праці (московська газета “Правда” із 15 лютого 1966 року). Судили обох на підставі статті 70-ої Кримінального Кодексу Російської Советської Федеративної Соціалістичної Республіки (РСФСР). Цікаво відмітити, що стаття 70-та КК РСФСР є вірною копією Ст. 62 Кримінального Кодексу Української Советської Соціалістичної Республіки, або навпаки... Советський Союз є повним, беззастережним і нероздільним “союзом” Московської імперії.

В своєму кінцевому слові до суду Синявський сказав:

“Оскільки я знаю, в історії літератури ніколи не було такої судової розправи як ця, навіть не проти авторів, які публікували свої твори за кордоном... На мою думку, літературу не можливо судити легальними термінами...”

Але не так думав КГБ, “незалежний” советський суд у Москві, “всесоюзна” московська комуністична партія.

В той час, коли Синявський і Данієль та інші російські письменники, яких судили й засудили пізніше, боролися і боряться за свободу думки і слова, за свободу сумління й друку тільки у власній державі, то українські письменники, журналісти, науковці і взагалі всі національно свідомі українці борються в додатку ще й за свободу й право на свою національну ідентичність, за свободу й право бути українцями, з усіма випливаючими з того додатковими свободами, як, наприклад, право на українські школи в Україні, за право української мови в українських урядах “української” Советської Соціалістичної Республіки, за право жити і вмирати на українській землі, за право рішати самому про свою долю, за право “свобідно вирішувати свій політичний статус та свobodно слідувати за своїм економічним, соціальним і культур-

ним розвитком”, за право, що впливає з основного права всіх народів, малих і великих, білих і кольорових, історичних і менш історичних, тобто право на самовизначення (Частина I, стаття ч. 1 Міжнародних Договорів про цивільні й політичні та про економічні, соціальні і культурні права людини).

Матеріали - документи, перепачковані нелегально з України у вільний світ, що їх обширно друкувала і ще друкує тут українська й не-українська преса ²⁹⁾, говорить про дві основні речі: переслідування, арешти, таємні присуди й нелюдські умовини в тюрмах і таборах тяжких примусових робіт ідуть в Україні по лінії вбиття самостійної думки одиниці — з одного боку, та знищення, в усякий можливий спосіб, *української людини й української нації* взагалі, як самостійної етнічної, національної, культурної, політично - історичної групи, з другого боку. Тому, якщо перші акти насилля московсько - совєтської влади в Україні треба зачислити до порушення й толочення загальних *прав людини*, в тому й права на самовизначення, то інші акти терору і насилля. — які включають у собі масове вивезення українців з України й поселення на їх місце московського чи російського елемента, спеціально привезеного в Україну з російської етнографічної території, — треба вже зачислити до актів *геноциду*, або міжнародного кримінального акту геноциду, згідно з Міжнародною Конвенцією про геноцид.

В обороні своїх особистих і національних прав, українці покликаються на конституційні принципи конституції ССРСР і конституції Української ССР, на публічні заяви - декларації совєтських лідерів, в першу чергу на засади - тези в справі національної політики Леніна й на Універсальну Декларацію Прав

²⁹⁾ Див. Бібліографія матеріалів - документів з України при кінці цієї праці.

Людини та інші декларації, як наприклад Резолюції Советської Конференції Солідарности Народів Азії й Африки в Баку 8—11 травня 1964 р. та інші дуже часто цитуються в документах з України на оправдання своїх домагань на особисту й національну свободу.

VII

Що характеризує в першу чергу політичні репресії в Україні — і то так сучасні як і всі попередні, — це незаконні арешти, закриті, таємні суди, зн. суди при закритих дверях, без допущення на судову розправу дуже часто навіть найближчої рідні та адміністративно - поліційні засуди, з одночасним промовчуванкям цих процесів перед народом, бо ані словом не згадує цих арештів і судів советська преса.

Пише Левко Лук'яненко: “З трибун з'їздів і конференцій, на сторінках газет і журналів, по радіо ми постійно чуємо про відновлення законності і торжество радянської демократії . . . а в тих закутках, де діють чекісти, де вирішується питання жити чи не жити людині — у тих закутках панує сваволя, про яку народний суверен влади має найменше уявлення”. І далі: “1962 р. вся Україна знала про суд над М. Глезосом (в Греції) . . . А що знав український народ про суд у тому ж 1962 році над 20 особами у Львові, з яких 4 присуджені до смерті? . . . Що знав український народ про суд і Львові в тому ж таки 1962 р. над шістьма чоловіками з Ходорівського району, з яких Михайло Проців розстріляний? . . . Що міг довідатися народ з газет чи радіо про хвилю арештів і судів 1965—66 років? Нічого. Він має докладну інформацію про роботу Ново - Орлеанського прокурора Гаррисона по рзслідуванню убивства Кеннеді, але він зовсім не знає, кого арештує прокурор львівської об-

ласті; він знає кількість арештованих в Греції, але не знає, скільки арештовано в Івано - Франківську і що робиться в тюрмах КДБ”³⁰⁾

Найдетальніше й дуже систематично обговорює проблему незаконних арештів в Україні, судів при закритих дверях, тортур і знущань під час переслухань, надзвичайно суворих кар тощо письменник - журналіст В'ячеслав Чорновіл³¹⁾, покликаючися при тому на конституції СРСР і УРСР, на приписи Кримінального і Процедурального Кодексу УРСР, на Декларацію Прав Людини та на загально прийняті звичаї в цивілізованому світі.

Самого В. Чорновола, мужні й мудрі протести якого прорвали залізну куртину й показали світові правдиве обличчя Москви (бо вона пишається всюди в масці “добровільного” союзу “суверенних” республік і “дружби” народів), засудили в листопаді 1967 року на три роки позбавлення волі за те тільки, що він відмовився свідчити на одній таємній судовій розправі проти своїх друзів й мабуть за те, що він підніс повний гідности й людяности голос в обороні жертв московського терору в Україні³²⁾.

Але, як ми чули передше з уст “совєтської влади” в Україні — ніякий закон не зобов'язує в Україні. Там панує брутальна сила чужої, ворожої потуги — Москви. Україна — це країна, в якій панує не тільки “а-партгейд”, політика, що її Москва й інші “свободолюбні” народи так осуджують, — в Україні панує в

³⁰⁾ Левко Лук'яненко, там же.

³¹⁾ Лист В'ячеслава Чорновола до Судових Органів і Державної Безпеки Української ССР. “Новий Шлях”, Вінніпег-Торонто, 11 листопада 1967; також його цитована вже передше книжка “Лихо з розуму”. Див. також: *The New York Times*, February 9, 1968.; *The Times*, London, February 7, 1968; *The Telegram*, Toronto.

³²⁾ Короткий список знамих нам політичних в'язнів в Україні, з короткою їх біографією, включно з засудом і місцем перебування подано при кінці цього еляборату.

додатку терор і політика фізичного та духового знищення цілого народу.

Тому в Україні інші “закони” навіть від тих, які “зобов’язують у Москві”, в другій “союзній” республіці.

На цю тему читаємо в Листі В. Чорновола таке:

“Тут царит закон” — великими літерами повідомили газети про суд над Синявським і Данієлем. І одним з голосних аргументів законности вважали те, що суд був відкритий (принаймні формально).

“Чому ж не “царит” хоча б такий закон на Україні? Жодна газета навіть не заікнеться про таємні суди. Від народу ховають не тільки “злочин”, але й сам факт політичних арештів”³³).

Ото ж, у той час, коли суди в Москві і взагалі на території Російської СФСР є в повній мірі відкриті й публічні, то в Україні вони таємні. В той час, коли в Росії судять за певні ухили від партійної лінії й “літературного соцреалізму”, то в Україні судять за “злогин” українства, *зн. за те, що українці є і хочуть бути українцями!* І якою бідною в обличчі денационалізаційної, народовбивчої (геноцид) політики й практики Москви в Україні є навіть політика апартгейду в Південній Африці. На щастя, чорне населення Південної Африки має солідарних, відданих оборонців і захисників у бльоці Афро-Азійських Народів, у СРСР (?) і взагалі в цілому світі, то українська Людина й українська нація не тільки не мають ніякої навіть моральної допомоги в своїй боротьбі на *право існування*, але деякі русофільські “совєтологи” навіть не є певні чи... українці є українцями, а Україна Україною...³⁴).

³³) В. Чорновіл, Лист.

³⁴) George F. Kennan, “The Russian Revolution - Fifty Years After: Its Nature and Consequences”, *Foreign Affairs*, vol. 46, no.1 (October, 1967), p. 4.

З перепачкованого у вільний світ Листа до голови Президії Верховної Ради УРСР від політв'язня Шухевича-Березинського Юрія датованого: Мордовія-Озерний, 1 липня 1967 р.)³⁵⁾, довідуємося, що московсько-советські власті в Україні арештують, таємно судять і засилають не тільки поневолених людей, а й *малолітних дітей*. Юрій Шухевич був заарештований і засланий без суду 1948 року на 10 років в'язниці, маючи тільки 15 років життя, за те тільки, що був він сином свого батька, котрий був командиром Української Повстанської Армії. “У вересні 1963 року”, читаємо в листі Ю. Шухевича, “мене етапували з мордовських таборів, де я був ув'язнений, до Кисва, в тюрму Комітету Державної Безпеки при РМ УРСР”. Після того як він відмовився, між ін., осудити “діяльність свого батька, Шухевича Романа, який у 1944-1950 рр. очолював підпільний рух на Україні”, його знову, без доказу найменшої вини, запроторено на дальших 10 років у “поправні” табори важкої примусової праці. В його Листі читаємо далі:

“Зі своїх 34 років життя я вже 19 знаходжуся в ув'язненні. Перші 10 років я сидів у тюрмі на основі рішення Особливої Наради при МГБ СРСР”, яку на XX З'їзді КПСС визнано незаконним органом, проте “його рішення не втратили законної сили і багато людей, в тому числі і я, продовжували сидіти, а деякі сидять і досі. Наступні десять років я отримав по прямій вказівці КГБ, на основі доказів, фабрикованих ним же. Продовжують переслідувати мою матір — Шухевич-Березинську Наталію. І все це при голосних деклараціях про справедливість, законність і т. ін.”

“Тому я звертаюся до Вас тепер”, читаємо далі в тому Листі, “коли мені лишилося всього один рік до закінчення другого терміну перебування в

³⁵⁾ Див. “Українське Слово”, Париж. Франція. 11 лютого 1968.

ув'язненні не тому, що я маю якісь ілюзії відносно Вас... Я звертаюся до Вас тому, що, можливо, за кілька місяців відносно мене буде скоєний новий злочин — знову почнуть фабрикувати якусь справу, щоб засудити мене втретє. А коли ні, то ніхто не може гарантувати мені, що за кілька місяців я не буду вбитий з-за рогу найманими вбивцями, як сталося з багатьма політичними в'язнями після їх звільнення. Хочу назвати хоча б Литвина, Варцаб'юска, Мельніканса та ін. Чи загадково помру”.

Найбільше арештують, судять, без суду саджають у в'язниці й засилають до “поправних” таборів на основі ст. 62, ч. 1 Кримінального Кодексу Української ССР, яка звучить (цитую за Листом В. Чорновола):

“Агітація або пропаганда, проваджена з метою підриву чи ослаблення Радянської влади або вчинення окремих особливо небезпечних державних злочинів, поширення з тією ж метою наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і соціальний лад, а так само розповсюдження або виготовлення чи зберігання з тією ж метою літератури такого ж змісту — карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до семи років із засланням на строк до п'яти років чи без такого або засланням на строк від двох до п'яти років”.

“Дуже популярна нині 62-га стаття”, пише В. Чорновіл, — “позаконституційна”. “У теперішньому варіанті стаття повністю перекреслює свободи, що їх гарантує громадянам конституція СРСР. Коли хтось критикує сьогоднішню національну політику за відхід від ленінських норм, то (якщо навіть помиляється) має на це повне право за конституцією СРСР. Але за кримінальним кодексом УРСР цю людину можна заслати в табір суворого режиму, витлумачивши кри-

тику як “пропаганду з метою підриву чи ослаблення радянської влади” (хоч насправді йдеться тільки про моральне здоров’я цієї влади”.

Крім масових арештів свідомого українського населення, тасмних судів, знущань під час слідства, жорстоких присудів, включно з розстрілами й засланнями поза межі України, Україна переживає ще й жах офіційної й неофіційної *русифікації*. Офіційна русифікація іде по лінії нового закону, який, як пише В. Чорновіл в обороні С. Караванського, “дає право багатьом на території суверенної національної республіки самим вирішувати, чи вчитимуть їхні діти мову цієї республіки”. Московська влада в Україні, з одного боку, застрашує українських батьків посилати своїх дітей до української школи в Україні, а з другого боку, русифікуючи великі державні апарати й установи в “суверенних” навіть республіках, доводить до того, що незадовільне знання московської мови є часто причиною, що, закінчивши школу, молода українська людина не може знайти відповідної праці навіть у “суверенній” Українській ССР без знання російської мови³⁶).

Святослав Караванський в своїй статті “Про одну політичну помилку”³⁷) пише, що “згідно із Законом про зв’язок школи з життям”, прийнятим в 1959 році, вивчення учнями неповно-середніх та середніх шкіл національної мови в російських школах союзних республік необов’язкова і здійснюється за бажанням батьків. Так написано в пункті дев’ятому цього закону”.

“З юридичної точки зору пункт 9 “Закону про

³⁶) Планову русифікацію українського шкільництва в Україні, що межує також із міжнародним злочинним геноциду обговорює блискуча праця Івана Коляски в англійській мові “*Education in Soviet Ukraine*”.

Книжка написана 30-річним українським комуністом і побудована на **советських матеріалах**, незаних дотепер на заході.

³⁷) В. Чорновіл — Лихо з розуму, ст. 165 і далі.

зв'язок школи з життям” є пункт антиконституційний, бо він суперечить як конституції СРСР, так і конституціям союзних республік. Так, у конституції УРСР сказано: “Рівноправність громадян УРСР, незалежно від їх національності і раси в усіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя є непорушним законом”.

І далі пише Караванський: “Мова національності є яскравим виразом її національного обличчя. Про яку рівноправність національностей можна говорити, коли мова одної національності обов'язкова (в даному випадку російська мова на терені всіх республік “союзу” — прим. Д. К.) для вивчення у школі, а мова другої національності (в даному разі мова основної частини населення республіки!) вивчається за бажанням батьків?”

“Даний пункт закону є пункт дискримінаційний, бо він ставить мову республіки в другорядне становище, принижує гідність громадян даної республіки, що розмовляють національною мовою”.

У дальших своїх виводах Караванський наводить статистичні дані, вказуючи цифрами як *російська мова випихає українську мову в Україні*. Він твердить, що після прийняття пункту 9 “Закону про зв'язок школи з життям”, кількість українських шкіл на території України змаліла, а кількість російських шкіл в Україні збільшилася. “Так в Одесі та Одеській області у 1962/63 навчальному році була 821 українська школа, у 1963/64 році їх було вже 693, а в 1964/65 — 603”. І так далі. Той сам процес насильної русифікації шкіл в Україні відбувається на всій території української “союзної” республіки.

З другого боку мільйони українців, які з різних причин, найчастіше через примусове виселення, поселились і живуть на території Російської СФСР — а живе їх там на основі найновіших статистичних даних

зверх сім мільйонів душ! — не мають *ані одної Української школи* для українських дітей. Це політика плянової, насильної асиміляції українського елементу на території Російської республіки.

С. Караванський, який незаконно “досиджує” 8 років і 7 місяців до повних 25 років (за постановою прокурора ССРСР, без вироку, без суду, без слідства), як він це сам пише, наводить ще й такі факти:

„В Одесі, де живе 150 тисяч єврейського населення нема ніодної єврейської школи. А практика прийому до вузів? Знову таки в Одесі, що налічує 25% єврейського населення, у вузах вчаться 3-5% євреїв”...

Подібне дискримінаційне становище мають і інші національні меншості в Україні. Русифікація шкіл іде повною парою і в інших “суверенних” чи тільки “автономних” республіках ССРСР.

Не інакше мається й справа “поголовного виселення за межі республіки” мешканців України та навіть ліквідації державности деяких національних меншин в ССРСР, як наприклад татар і німців Поволжя.³⁸⁾ Документи у вигляді листів-клопотань українських борців за свободу до різних керівних осіб і державних установ ССРСР вказують на плянову русифікаційну політику Москви не тільки супроти українського, але й проти всіх неросійських народів т. зв. ССРСР. Деякі менші етнічні групи, як наприклад кримські татари й німці Поволжя були в цілості вивезені із земель, які вони заселяли століттями і “розсіяні по просторах Казахстану і Сибіру” з метою повного їх винародовлення. Чи така політика московської ССРСР не підпадає під міжнародний злочин геноциду?

Не може бути сумніву, що політика і практика Москви насильної, плянової, безоглядної *русифікації українських шкіл* та шкіл всіх неросійських народів.

³⁸⁾ Там же, ст. 117 і далі.

які заселяють територію СРСР; політика і практика насильного “переселення” українського населення та населення інших не-російських народів з їхньої прадідівської землі на території Російської Республіки й не даючи їм там ані одної школи в їх рідній мові, з одночасним поселенням російського етнографічного елементу на місце вивезених українців, лотишів, естонців і інших,³⁹⁾ та на кінець, політика і практика виміру судами чи звичайно органами КГБ високих негуманних кар та висилка в’язнів у далекі “поправні” табори Російської Республіки є клясичним прикладом міжнародного злочину *Геноциду*⁴⁰⁾.

Ось кілька прикладів актів геноциду в ділянці трактування політичних в’язнів.

“... більшість в’язнів, засуджених на 25 років, віддалені від своїх родин на тисячі кілометрів, бо вивезені із своїх республік (з України, Білорусії, Литви, Латвії, Естонії, Молдавії) у Мордовську АРСР. Ясно, що строк 25 років у таких умовах можна виправдати тільки з точки зору політики геноциду. Інших аргументів на цей строк не має”⁴¹⁾.

Іван Кандиба, сам правник по-фаху, пригадує, що законом із 1958 року в СРСР знесено кару ув’язнення не реченець 25 років і передбачено найвищу міру покарання до 10 років, а як виняток до 15 років чи смертна кара”. Цей закон повинен би мати (ретроактивну) зворотну силу, коли він пом’якшує кару”. Згідно з зворотною силою процедурального закону, в’язні, які буюли засуджені на 25 років, і відсиділи вже 10 або більше років, повинні бути негайно звільнені.

³⁹⁾ Див. *The Soviet Empire: a Study*,..... U.S. 89th Congress, 1st Session, Senate, Subcommittee of the Committee on the Judiciary, Washington, 1965.

⁴⁰⁾ Див. стор. 28-29 цієї розвідки.

⁴¹⁾ Дух з розуму, ст. 136.

“Але на ділі воно не так”, пише І. Кандиба⁴²). “Новий закон вступив в силу в грудні 1958 року, а над багатьма людьми тяжіє вирок і по сьогоднішній день — 25 років.

1. Так, наприклад, відомий український адвокат доктор Володимир Горбовий, 1899 року народження, громадянин Чехословацької республіки, засуджений без слідства за так званим ОСО (особое совещание — трійка) до 25 років тільки за те, що в 1935 році захищав у Варшавському процесі Степана Бандеру, який звинувачувався у вбивстві міністра внутрішніх справ Польщі, і сидить з 25 роками по сьогодні уже більше 20 років”.

2. Зарицька (Сорока) Катерина Миронівна, 1914 р. народження, у 1947 р. засуджена на 25 років тюрми за організацію Червоного Хреста для УПА і ось вже на протязі більше 18 років сидить у Володимирській тюрмі, а її чоловік Сорока Михайло, 1919 р. народження, сидить у радянських тюрмах з 1940 року майже без вихідно по сьогоднішній день, тільки у 1948 р. був звільнений після восьмилітнього відбуття, але через 8 місяців висланий на заслання. В 1952 р. арештований знов і в 1953 р. засуджений до розстрілу з пізнішою заміною на 25 років позбавлення волі за те, що протестував проти сваволі в таборах, про яку частково описали Солженіцин, Галицький, Горбатов, Дяков, Алдан-Сеймонов і др. В 1957 р. його реабілітовано за перший т. зв. злочин, який полягав в тому, що ніби хотів в 1940 р. організувати повстання проти рад. влади, але цих вісім років не зараховують у новий термін покарання, виходить просидів їх даром. Їх син Богдан родився у Львівській тюрмі у 1940 р., де сиділа мати, ріс і виховувався без батьків”.

⁴²) Іван О. Кандиба. **За правду і справедливість**. Першому Секретареві ЦККП України Шелестеві Петрові Юхимовичу, КВВНО, 1967.

“Разом з Зарицькою Катериною сидять в одній камері ще такі жінки, як Дідик Галина... арештована у 1950 р. і засуджена на 25 р. тюрми за співучасть в організації Червоного Хреста для УПА, а також Гусяк Дарія... арештована теж у 1950 р. і засуджена на 25 р. тюрми за участь в ОУН (кур'єр при проводі) і багато-багато других мужчин і жінок різних націй сидять безвихідно по 15-20 і більше років...”

Про долю С. Караванського, Юрка Шухевича, які, мабуть засуджені на віки... вже була мова. В цьому напрямку Лист-Клопотання дружини С. Караванського, датованого 27 грудня 1966 р. і висланого начальника табору, де сидить її чоловік, є знаменний і характерний. Він говорить більше, ніж цілі томи про московсько-большевицьке безпрв'я, терор і глум над елементарними правами людини. Ось дослівний текст листа:

КЛОПОТАННЯ

“За 18 років, адміністрація таборів не була в стані вплинути на ув'язненого Караванського С. Й., а родині Караванського не дають змоги утримувати дозволених законом зв'язків. Тому я, дружина С. Й. Караванського, прошу його *розстріляти*, щоб припинити довголітні муки мого чоловіка та безупинні конфлікти між Караванським і адміністрацією.

Це клопотання пишу в тверезому стані й з повним розумінням його ваги”⁴³).

Історія людства мабуть не знає іншого подібного “клопотання”... І мабуть всі описи страхіть народобивства геноциду й цинічного глуму над людиною бліднуть перед проханням дружини *розстріляти* її власного чоловіка — як акт милосердя й гуманности...

На кінець важно підкреслити, що, хоч в Україні

⁴³) В. Чорновіл, Лихо з розуму, ст. 334-5.

не викрито ніякої підпільної революційної організації, хоч люди, яких арештували й судили не були в ніякому організаційному зв'язку між собою, то арешти відбувалися майже в той сам час по всій етнографічній території України, усюди за той самий чи за ті самі “злочини” — “антирадянська” діяльність, пропаганда “українського буржуазного націоналізму”, “зрада Батьківщини” — і вдарили вони майже виключно по тій самій верстві української нації, по тій самій групі, а саме — по молодій інтелектуальній українській генерації. Чи не є це класичний приклад міжнародного злочину? Репресії в Україні не мають характеру відокремлених актів “злочинів” і кари за них, але є вони спрямовані проти найважливішої національної групи, бо проти української інтелігенції, мозку народу (див. Міжнародня Конвенція про запобігання і кару за злочин геноциду, стаття II, пар. а, б, в, г.). Спершу обезголовити націю, а опісля, за поміччю русифікування шкіл тощо втопити її в російському морі.

Водночас треба підкреслити, що “злочини”, за які в СРСР переслідують, карають і навіть фізично і духово нищать не є ніяким злочином. Навпаки ці “злочини” є основними, невід’ємними правами людини, в даному випадку української людини. Право українця бути українцем є не меншим правом від права кожної людини на визнання тієї чи іншої релігії, бо право признаватися й хотіти належати до тієї чи іншої нації є, між іншим, і справою сумління людини. В додатку, крім конституції СРСР і конституції Української ССР, Міжнародний Договір про цивільні, політичні й культурні права та такий же Договір про економічні, соціальні й культурні права на самому початку в розділі 1, стаття 1, постановляє, що “всі народи мають право на самовизначення”. Москва голосувала за повищими договорами.

VIII

У попередніх розділах цього нарису я старався накреслити кількома штрихами сьогоденній стан в ділянці шукання людини за знайденням та задоволенням їй гідного місця під сонцем — “рівності в гідності й у правах”. Основна частина моєї уваги була звернена на політично-правну сторінку цієї проблеми. А тому, що останніх 50 років проходили під знаком різних ідеологій, звичайно нетерпимих і ексклюзивних у відношенні до інших ідеологій, я присвятив дещо уваги й заявам та деклараціям лідерів цих ідеологічних рухів, бо дуже часто їх воля, а не писаний закон, була законом.

Предметом нашого огляду була *українська людина й українська нація*, тому я присвятив найбільше місця ідеології й державній системі, в якій цій українській людині довелося жити останніх 50 років. Для цього політично-правний статус т. зв. ССРСР, а в дальшому й Української ССР, як однієї із союзних республік, так, як є вони зафіксовані в їх *основних законах* — конституціях і так як він виглядає — і є — *в практиці* — були предметом нашої особливої уваги.

У дальших розділах я зупинився над сучасним станом шукання засобів охорони прав людини й народів так, як вони представляються на міжнародному полі. Особливо наша увага була звернена на організацію Об'єднаних Націй з її відповідними органами для Прав Людини, бо, по-перше, і ССРСР як цілість є членами-основниками ООН, і, по-друге, вони голосували за — і навіть ратифікували найважливіші міжнародні декларації і договори з ділянки охорони Прав Людини. Останні розділи присвячені дійсному станові української людини й української нації в Советському Союзі, домінованому російською нацією. Побудовані ці дані про дійсний стан в Україні на матеріялах-документах, які в останніх місяцях дісталися у вільний

світ і були опубліковані тут в українській та не-українській пресі, а деякі появилися тут у формі книжок.

Читач побачить, яка велика пропасть існує між теорією і практикою, між деклараціями і дійсністю. Він мусить дійти до заключення, що гарні фрази, гуманні декларації, святочні зепевнення пошанування людської гідности і людських прав є тільки фасадою, за якою одна велика потуга — московський Союз Советських Соціалістичних Республік, чинить темне діло диявола. За фразами “дружби” народів криється політика і практика бруталного геноциду.

На основі сказаного дотепер, ми маємо право зробити такі висновки-заклучення:

1. В той час, як *декларативно-теоретично* людство дійшло до висот у формуванні прав і свобод людини, і то так щодо змісту, як і щодо форми, то в *практичному* щоденному житті деяких держав ці високопарні заяви принципів не мають примінення. Це заторкує в першу чергу імперіялістичну й шовіністичну політику російського народу. Світ є свідком такого парадоксу, що на терені ООН, наприклад, Москва вихваляє свою “найдемократичнішу” конституцію, хвалиться “розв’язкою питання національностей у вільному “союзі” вільних народів, голосує за високими приципами свободи й правовости, осуджує “колоніялізм” та “імперіялізм” інших, в першу чергу ЗДА, і в той сам час у своїй *справі* нині великій колоніяльній імперії будує Берлінський Мур Ганьби, переводить насильну русифікацію не-російського населення і в ім’я цієї русифікаційної імперіялістичної політики винищує не тільки інакше думаючі одиниці, а й цілі народи. Москва на очах цілого світу поповнює міжнародний злочин геноциду.

Але без огляду на терор і залякування, без огляду на будування мурів-в’язниць для поневоленої людини й під’яремних народів, ця людина підносить гідно свою голову і домагається — без огляду на жертви! —

своїх людських прав і свобод. Вона вірить в проголошені засади своїх прав і свобод. Вона рішилася боронити їх і боротися за реалізацію їх. Ось заява української людини в цьому напрямку: "...на одній лише силі ніколи ніщо довго не трималося, а страх також не вічний... після війни народилося і вже виросло нове покоління, що не знає страхіть терору і не скуте жахом... Воно — молодий господар країни. Йому належить майбутнє..." (Левко Лук'яненко).

3. Українська людина домагається повного, беззастережного права на всі свободи, проголошені в Деклярації Прав Людини, в Міжнародних договорах та в конституціях ССРСР і УССРСР. Не заяв, але прав.

Українська людина хоче мати повне право на свою рідну мову на своїй рідній землі, на плекання своєї культури й на право жити і вмирати на рідній землі. Вона проти русифікації, яка є гірша від апартеїду, бо апартеїд — це тільки дискримінація, а русифікація, — це анігіляція української нації. Українська людина хоче бути і жити українцем.

4. Водночас із боротьбою за "рівність у гідності й у правах" для всіх (Загальна Деклярація Прав Людини), українська людина виповіла війну новій тюрмі народів у формі московського "Союзу" Советських Республік за право бути єдиним господарем на власній землі. Москва мусить і практикувати, а не тільки проповідувати "дружбу народів". Українська людина за повною дружбою народів але справжньою, щирою. Не може бути "дружби народів", коли один народ поневолює другий. Левко Лук'яненко, Іван О. Кандиба і ін. обґрунтовують право українського народу на власну державу постановами Конституції ССРСР і Української ССР та принципами, проголошених у Деклярації Прав Людини і в пізніших міжнародних договорах, які кодифікують Деклярацію в обов'язуючу всіх норму міжнародного права.

5. Все людство, а в першу чергу та організована

частина людства, як організація Об'єднаних Націй з її органами в ділянці Прав Людини, а далі міжнародні тіла, як Міжнародня Комісія Юристів, що бореться за "Владу Права" в світі та держави, які не тільки проповідують, а й практикують пошану Прав Людини — мають святий невідкладний обов'язок заінтересуватися долею Української Людини й Української Нації, та долею всіх інших не-російських народів і етнічних, релігійних та культурних груп у т. зв. Союзі Советських Соціалістичних Республік. Це не є тільки їхнє право, базоване на Чартері ОН, на Загальній Деклярації Прав Людини й на Міжнародніх Договорах та ріжних Конвенціях, в яких Москва є стороною, але це і їхній обов'язок. Бо якщо дехто з держав — членів ОН — уважає всякі Деклярації і Міжнародні договори тільки декляраціями без зобов'язної сили, тільки постулятами для майбутніх, прийдешніх поколінь, *то не уважали їх такими всі голі і голодні, всі жертви політичної сваволі і терору деяких великих націй*, — вони вірили і вірять, що "всі люди родяться вільні і рівні в гідності і в правах" (Загальна Деклярація Прав Людини) та, що "всі народи мають право на самовизначення" (Міжнародні Договори про цивільні, політичні, економічні, соціальні і культурні права, Розділ I, Стаття I). Свобода є неподільна, а невільництво в усякій формі поширюється як заразлива пошесть. Об'єднані Нації апелювали до всіх і вся, щоб поширювати якнайбільше і якнайдалше всі Хартії і Деклярації Прав Людини і народів, з метою, щоб усі вони знали свої права, шанували їх і боролися за них на випадок потреби.

Тож голошені гасла й принципи Прав і Свобід Людини та Народів дійшли не тільки в Україну, а й у Мордовію, де велика частина найкращих українських синів і дочок, разом з синами та дочками інших не-московських народів, терплять і караються за те тільки, що *повірили* вони в ці принципи і *стали*

до боротьби за реалізацію їх проти тиранії і поневолення людини людиною і народу народом. Тож чи не є святим обов'язком і елементарним моральним постулятом ОН і всіх свободолюбних народів подати братню помічну руку українським борцям за волю і за право?! Відповідь на це питання може бути тільки одна: Так.

Всі, без різниці всі матеріяли-документи, які продісталися нелегально з поневоленої України у вільний світ, говорять одною мовою: *Ми домагаємося пошанування наших прав і свобод, згідно з конституціями країн, у яких живемо й згідно з міжнародними деклараціями і договорами в рамках ОН. Українська людина знає ці права й свободи, вона вірить у них, вона карається і вмирає за них та в ім'я їх.*

Пише Левко Лук'яненко:

“У наш час бурхливого промислового розвитку і зокрема технічних засобів інформації ізолювати людей від сторонніх ідей стало майже неможливо”... Шовіністи можуть замкнути на замок велику частину борців за гідність людини і права народів, “але вони не спроможні повістити замки на численні канали різноманітної зовнішньої (і внутрішньої) інформації з новими ідеями. А кожний струмінь нової інформації несе новий свіжий дух, що руйнує старий підмурівок шовіністичної будівлі. У них ще вистачить сили задушити ув'язнених, але не можна ув'язнити сучасний дух, що постійно порушує тисячі таких, як ми”.

Віriamo, що вільна людина у вільному світі подасть свою помічну братерську руку героям-мученикам в Україні, всьому українському народові та всім поневоленим Москвою народам в їхній нерівній, але повній віри і посвяти боротьбі за запанування в світі нового ладу, в якому всі — людина і народи-нації — будуть вільно користуватися свободою у гідності й у правах.

BIBLIOGRAPHY

- Andrews, William G., ed. *Constitution and Constitutionalism*. 2d ed. Princeton: D. Van Nostrand Company, Inc., 1963.
- Cassin, Rene "Twenty Years After the Universal Declaration," *Journal of the International Commission of Jurists*, Vol. 8, No.2 (December, 1967), 1-16.
- Бабій, Б.М. і А. П. Таранов. **Україна в Сузір'ї Братніх Республік**. Кі в: Товариство "Знання" Української РСР, 1966.
- Чорновіл, В'ячеслав, укладач. **Лихо з розуму**. Париж: Перша Українська Друкарня у Франції, 1967.
- Conquest, Robert, ed. "Soviet Nationalities Policy in Practice," *The Contemporary Soviet Union Series: Institutions and Policies*. New York: Frederick A. Prager, Publishers, 1967.
- "Discussion on a New Soviet Constitution," *Bulletin of the International Commission of Jurists*, No. 23 (August, 1965), 21-24.
- F.U.P. "The Great Famine in Ukraine in 1932-1933." Vol. 2 of *The Black Decds of the Kremlin: A White Book*, 2 Vols. Detroit: Dobrus, 1955.
- Goodspeed, Stephen S. *The Nature and Function of International Organization*. 2d ed., New York: Oxford University Press. 1967.
- "International Covenants on Human Right," *Journal of the International Commission of Jurists*, Vol. 3, No. 1 (Summer 1967), 52-80.
- "The Sinyavsky-Daniel Trial," *Bulletin of the International Commission of Jurists*, No. 26 (June, 1966), 32-42.
- Кандиба Іван О. **За Правду і Справедливість**. КУВНО. 1967
- Карпінський, В. А. **Суспільний і Державний Устрій СРСР**. Київ: Українське Видавництво Політичної Літератури, 1946.
- Kennan, George F. "The Russian Revolution — Fifty Years After: Its Nature and Consequences," *Foreign Affairs*, Vol. 46, No. 1 (October, 1967), 1-21.
- Kolasky, John *Education In The Soviet Ukraine: A study in discrimination and russification*. Toronto: Peter Martin Associates Ltd., 1968.
- Korey, William. "Human Right Treaties: Why is the U.S. Stalling?" *Foreign Affairs*, Vol. 45, No. 3, (April, 1967), 414-424.
- Meisel, James H. and Edvard S. Kozera, ed. *Materials for the Study of the Soviet System*. Ann Arbor, Michigan: The George Wahr Publishing Co., 1950.
- Svoboda Press, 1965.
- Panchuk, John *Shevchenko's Testament*. Jersey City, N. J.: *The SOVIET EMPIRE: a Study In Discrimination and Abuse of Power*. U.S. 89th Congress, 1st Session, Senate, Subcommittee of the Committee on the Judiciary. Washington: Government Printing Office, 1965.
- United Nations Commission on Human Rights*, Report on the 23rd Session, (February 20 — March 23, 1967).

